

**Ο Κωστής Μπαστιάς (Αιμίλιος Κωνσταντίνος Μπαστουνόπουλος)
(5 Φεβρουαρίου 1901- 25 Δεκεμβρίου 1972)**

ήταν Έλληνας λογοτέχνης, δημοσιογράφος, εκδότης, αρχισυντάκτης και χρονογράφος μεγάλων αθηναϊκών εφημερίδων, γενικός διευθυντής του Βασιλικού (Εθνικού) Θεάτρου (1937-1941), της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (1940-1941 και 1959-1964) και του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (1961-1963) και δημιουργός των νέων θεσμών των Κρατικών Λογοτεχνικών Βραβείων (1938), της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών (1938), της Πανελληνίας Καλλιτεχνικής Έκθεσης (1938) στο Ζάππειο, κ.ά.

Βιογραφία

Κωστής Μπαστιάς, 1938 (*)

Τα πρώτα χρόνια

Γεννήθηκε στην Ερμούπολη στις 5 Φεβρουαρίου 1901 και μεγάλωσε σε καθολικά σχολεία και τελικά στο ιστορικό Γυμνάσιο της Ερμούπολης. Το 1914 η οικογένεια Μπαστουνόπουλου, αποτελούμενη από τον πατέρα, αξιωματικό Ιωάννη Μπαστουνόπουλο, την συζυγό του Αιμιλία, την κόρη τους Αγγελική (Κική) και τον βενιαμίν τους Αιμίλιο Κωνσταντίνο Μπαστουνόπουλο, τον μετέπειτα Κωστή Μπαστιά, εγκαταστάθηκαν στο Ναύπλιο για ένα χρόνο λόγω μεταθέσεως του πατέρα.

Εκεί, μια ημέρα ο νεαρός Κωστής είδε τους χωροφύλακες να σέρνουν τον γερμανοσπουδαγμένο εκπαιδευτικό Αλέξανδρο Δελμούζο (1880-1956), κύριο εκπρόσωπο του δημοτικισμού στην παιδεία, να δικάσεται μαζί με άλλους στο Κακουργιοδικείο για αθεϊσμό και αντεθνική διδασκαλία στο Ανώτερο Παρθενογωγείο Βόλου, όπου ήταν διευθυντής. Ο κόσμος φώναζε: "Να οι άθεοι! Να οι άθεοι!". Ο Μπαστιάς παρακολούθησε τη "Δίκη των Αθεϊκών", όπως έμεινε στην ιστορία, και από τότε ο Δελμούζος ήταν το ίνδαλμά του. Αλλά ήταν και η πρώτη φορά που η αμφισβήτηση για ό,τι είχε διδαχτεί έως τότε φώλιασε μέσα του.[1]

Γυρίζοντας στην Ερμούπολη, ο Κωστής Μπαστιάς συνέχισε τις σπουδές του στο Γυμνάσιο της πόλης, το μοναδικό γυμνάσιο σε όλες τις Κυκλάδες, που ανήκαν στο Κράτος της Θεσσαλονίκης και ανέπτυξε έντονη σοσιαλιστική δραστηριότητα, σε σημείο που η αστυνομία ζητεί τον εκτοπισμό του. Τον σώζει ο βενιζελικός ποιητής-νομάρχης Νικόλαος Πετιμεζάς (Λαύρας). Τον Απρίλιο 1918, εκδίδει το δεκαπενθήμερο σοσιαλιστικό περιοδικό της δημοτικής Αναγέννησις, συνδέεται με την μεγαλύτερη σοσιαλιστική οργάνωση της εποχής, τη Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης του Αβραάμ Μπεναρόγια και συνεργάζεται στη δημιουργία του Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων και της εφημερίδας του Ο Εργάτης και σε ηλικία 17 ετών, στον πρώτο εορτασμό της εργατικής Πρωτομαγιάς στη Σύρο το 1918 θα εκφωνήσει τον πανηγυρικό της ημέρας.[2]

Από την Αθήνα στον Σαγγάριο

Το καλοκαίρι του 1919, ο Μπαστιάς φθάνει στην Αθήνα να σπουδάσει νομικά και προσλαμβάνεται στην προοδευτική εφημερίδα Ακρόπολις του πατριάρχη της ελληνικής δημοσιογραφίας Βλάση Γαβριηλίδη. Συνδέεται σύντομα με όλο τον πνευματικό και σοσιαλιστικό περίγυρο της μικρής Αθήνας του 1919 —το περιοδικό Νουμάς του Δημήτρη Ταγκόπουλου, το Σοσιαλιστικό Κέντρο της Αθήνας του Νίκου Γιαννιού, το φιλολογικό καφενείο Μαύρος Γάτος, Ακαδημίας και Ασκληπιού, δίπλα στο σπίτι του Κωστή Παλαμά, που οι νέοι ποιητές διάβαζαν τα ποιήματά τους κ.ά. Το 1920 εκδίδει το πρώτο του βιβλίο, τη συλλογή διηγημάτων Τα κόκκινα σημάδια.

Το καλοκαίρι του 1920 επιστρατεύεται και αναχωρεί για τη "Ζώνη Σμύρνης", όπως την είχε οριοθετήσει η Συνθήκη των Σεβρών. Η μεραρχία του ήταν η 5η Μεραρχία του Β' Σώματος Στρατού με διοικητή τον πρίγκιπα Ανδρέα της Ελλάδας. Παρά τις άτακτες τουρκικές μονάδες που συχνά δοκίμαζαν τις παρυφές του ελληνικού χώρου, ο Μπαστιάς κατάφερε να συγγράψει δύο διηγήματα και ένα δοκίμιο για τον Παπαδιαμάντη.[3] Το πρώτο διήγημα προήλθε από τις επισκέψεις του στο Σαλιχλή και τη γνωριμία του με έναν χότζα που γνώρισε σε ένα ραχάτ-καφενέ. Το ονόμασε Παράπνο στον Ισλαάμ [4] και εξέφραζε τη συμπόνια του για τον αντίπαλο. Τον Ιούλιο του 1921 κινήθηκαν προς την Κιουτάχεια και το Εσκή Σεχίρ αντιμετωπίζοντας τις πρώτες τους σκληρές και πολύνεκρες, αλλά νικηφόρες μάχες. Ακολούθησε δεκαήμερη πορεία έως τον Σαγγάριο πόταμο, όπου στην απέναντι όχθη τους περίμενε ο κύριος όγκος του τουρκικού στρατού με τον Κεμάλ Ατατούρκ. Κατάκοποι οι Έλληνες στρατιώτες έπεσαν στη μάχη που κράτησε σώμα με σώμα είκοσι μέρες. Μη μπορώντας να διασπάσουν τις τουρκικές γραμμές, άρχισαν την υποχώρηση. Ο Μπαστιάς τραυματισμένος εστάλη πίσω με άλλους τραυματίες.

Θεατρικός συγγραφέας και κριτικός

Μετά την επιστροφή του από το Μικρασιατικό μέτωπο, ο Μπαστιάς άρχισε τη συγγραφή ενός τρίπρακτου δράματος, Το Μοντέλλο. Είχε μελετήσει σε βάθος τον αγαπητό του θεατρικό συγγραφέα, τον Ερρίκο Ίψεν (Henrik Ibsen, 1828-1906) και τις ιδέες του κατά της κοινωνικής εξαθλίωσης και πίστευε ότι η θεατρική τέχνη ήταν ένα πολύ ισχυρό μέσο για να φθάσουν οι ιδέες του στο κοινό. Το έκδωσε στον Μ. Ζηκάκη, αλλά οι κριτικές δεν ήταν επαινετικές και ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος έγραψε ότι δεν κατόρθωσε το αποτέλεσμα που ήθελε κατά το πρότυπο των ιψενικών δραμάτων.[5]

Το 1923, όταν είναι μόλις είκοσι δύο ετών, ο θίασος της Κυβέλης ανεβάζει το νέο ιψενικό θεατρικό έργο του, Πέτρα Σκανδάλου, με θέμα τον Αλέξανδρο Δελμούζο και το Παρθεναγωγείο Βόλου. Η θεατρική κριτικός Άλκης Θρύλος έγραψε τότε: "Μέσα στην κουφότητα της ελαχίστης σύγχρονης παραγωγής ξεχωρίζει σημαντικά. Ενδιαφέρθηκε σ' έναν αγώνα ιδεών ελληνικό".[6] Το 1924, η Μαρίκα Κοτοπούλη ανεβάζει το έργο του, Το Πουλί της Νύχτας, για την εκμετάλλευση των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά, που προκαλεί σχόλια για τη "ρεαλιστική τολμηρότητά" του και τη "νατουραλιστική σχολή του Ζολά", όπως γράφουν οι εφημερίδες, έως ότου επεμβαίνει η αστυνομία επειδή στο έργο εμφανίζεται ένας διεφθαρμένος ενωμοτάρχης της χωροφυλακής που συνεργάζεται με σωματέμπορους.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1920, οι Αθηναϊκές εφημερίδες αρχίζουν να χρησιμοποιούν για πρώτη φορά θεατρικούς κριτικούς. Όπως μας πληροφορεί η Β. Γεωργοπούλου: "[...] εμφανίζονται σημαντικοί λόγιοι, οι οποίοι ασκούν συστηματικά [...] το επάγγελμα. [...] Αναφέρουμε τους Φ. Πολίτη, Α. Θρύλο, Λ. Κουκούλα, Κ. Μπαστιά [κ.ά.]."[7] Οι πρωτοποριακές θεατρικές απόψεις του Μπαστιά εκφράζονται για πρώτη φορά στην εφημερίδα Δημοκρατία το 1925, όπου γράφει:

Αλλά δεν πρόκειται πλέον να κρίνωμεν την αδιαφιλονίκητον αξίαν και το πλούσιον ταλέντο μιας Κοτοπούλη, μιας Κυβέλης, ενός Βεάκη, ενός Μήτσου Μυράτ, μιας Σαπφούς Αλκαίου και άλλων, πρόκειται να ίδωμεν εις μίαν κρίσιμον στιγμήν διεθνών θεατρικών ζυμώσεων, όπως είνε η παρούσα ώρα, τι έπραξαν αυτά τα θέατρα, πόσον το βήμα που εσημείωσαν, κατά πόσον συνετέλεσεν εις το να διαφωτισθή η κοινή γνώμη και ο διανοούμενος κόσμος περί των νέων κατευθύνσεων και τι νέον έπραξαν το οποίον να υπήρξε αφορμή καλλιτεχνικών συζητήσεων από τας οποίας ήθελον πολλά προκύψει. Απολύτως τίποτε. Ηκολούθησαν και μέχρι της στιγμής ακολουθούν την πεπατημένη, προσφέροντα Μερέ, Μπαταίγ, Σαβουάρ[8] και όλα τα γλυκανάλατα προϊόντα του χρεοκοπημένου ρουτινιέρικου συγχρόνου γαλλικού ρεπερτορίου. [...] Αντιθέτως, το "Θέατρον Τέχνης" του Σπύρου Μελά ανεβίβασεν εντός εικοσαημέρου [...] μίαν τραγωδία του Αισχύλου, μίαν κωμωδίαν του Μολιέρου, ένα δυνατό ψυχικό δράμα του Ανρί Ρενέ Λενορμάν, και την Δευτέρα αναβιβάζει νέον έργον του Λουίτζι Πιραντέλλο.[9]

Μέσα στην επόμενη δεκαετία, οι ιδέες αυτού του αποσπασματος θα καθιερωθούν σε λογίους και ανθρώπους του θεάτρου, όχι πολλούς, έως ότου ο Μπαστιάς, ως εισηγητής Δραματολογίου του Εθνικού Θεάτρου, θα συγγράψει το 1935 μία εισηγητική έκθεση 68 σελίδων, που θα χαρακτηρίσει ο κριτικός του θεάτρου Κώστας Γεωργουσόπουλος "ως ένα σημαντικότατο κείμενο για τα θεατρικά μας πράγματα, που θεμελιώνει ότι ο φυσικός χώρος της αρχαίας τραγωδίας είναι το ύπαιθρο, καθώς επίσης και ως μια θεατρική άποψη σχεδόν πρωτοποριακή, της οποίας τους καρπούς σήμερα γευόμαστε".[10] Το 1927, ο Μπαστιάς συνδέεται ιδεολογικά με τον σκηνοθέτη, λόγιο και κριτικό θεάτρου Φώτο Πολίτη και τον πρώτο του εξάδελφο, δημοτικιστή, κριτικό λογοτεχνίας και καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γιάννη Αποστολάκη, που στεγάζονται μαζί με τον Αλέξανδρο Δελμούζο, τον Κ. Θ. Δημαρά και τον Δημήτρη Ροντήρη στο περιοδικό του Μπαστιά Ελληνικά Γράμματα. Το 1930 επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου και με υπουργό Παιδείας τον Γεώργιο Παπανδρέου, ο Πολίτης ως σκηνοθέτης, με τον ποιητή Ιωάννη Γρυπάρη ως

διευθυντή και τον Μπαστιά ως γενικό γραμματέα θα εφαρμόσουν μεταξύ άλλων και τις ιδέες τους κατά του βουλεβάρτου (Théâtre de boulevard). Όταν το 1932, ο Μπαστιάς θα συναντήσει στο Παρίσι τους πρωτοπόρους σκηνοθέτες Λουί Ζουβέ και Γκαστόν Μπατί, που μαζί με τους Charles Dullen και Georges Pitoëff δημιούργησαν την πνευματική συμμαχία του "Καρτέλ" (Cartel des quatre) που άνοιξε νέους δρόμους στο γαλλικό θέατρο, ο Μπατύ θα πει στον Μπαστιά:

Ποτέ όσοι αγαπούν το θέατρο δεν θα συγχωρέσουν τους ανθρώπους του βουλεβάρτου, ότι [...] έκαναν το θέατρο ένα απλό κάθισμα που παρεμβάλλεται μεταξύ δείπνου και κρεβατοκάμαρας. [...] Γιατί πρέπει να ομολογήσωμε ότι τίποτα δεν βρίσκεται πιο μακριά από τον Αγαμέμνονα και τον Μάκβεθ όσο οι σύγχρονοι τρόποι του θεάτρου. Να ξαναπιάσωμε το σπασμένο κρίκο, να ενώσουμε την αλυσίδα που έσπασε και να συνεχίσωμε τις μεγάλες θεατρικές εποχές, αυτό είναι η προσπάθειά μας, γι' αυτό αγωνιζόμαστε. [11]

Στις εφημερίδες και τα περιοδικά του Μεσοπολέμου

Με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι ελληνικές εφημερίδες και τα περιοδικά όχι μόνον πολλαπλασιάστηκαν απρόσμενα, αλλά έπαψαν να είναι κτήμα κάποιου λόγιου και της παρέας του και εξελίχθηκαν σε σοβαρές επιχειρήσεις με πλούσιο συντακτικό προσωπικό και αρκετά κεφάλαια. Πολλές συνεχίζουν να εκδίδονται ακόμη και σήμερα: Η Καθημερινή, Το Βήμα, Ελεύθερος Τύπος, Έθνος, Ριζοσπάστης, Νέα Εστία κ.ά. Οι εκδότες αντλούσαν από την πλούσια δεξαμενή των λογίων, πεζογράφων και ποιητών της εποχής, που βρήκαν επαγγελματική διέξοδο για να μπορέσουν να συνεχίσουν και το λογοτεχνικό τους έργο.

Με την άνοδο του Αλέξανδρου Παπαναστασίου στην πρωθυπουργία τον Απρίλιο του 1924, και την ανακήρυξη της αβασίλευτης δημοκρατίας (Δεύτερης Ελληνικής Δημοκρατίας), ο Κωστής Μπαστιάς προσλαμβάνεται στην εφημερίδα Δημοκρατία, όργανο του κόμματος του Παπαναστασίου "Δημοκρατική Ένωση", με διευθυντή τον Σπύρο Μελά. Το 1925, αναλαμβάνει αρχισυντάκτης και διευθυντής των εφημερίδων Δημοκρατία και Εσπέρα του Αλέξανδρου Παπαναστασίου, έως τις αρχές του 1926, που διατάζεται ο εκτοπισμός του Παπαναστασίου στη Σαντορίνη και η διακοπή της κυκλοφορίας των εφημερίδων του από τη δικτατορία του Παγκάλου. Εργάζεται και στον βενιζελικό Ελεύθερο Τύπο του Χρήστου Καβαφάκη, όπου γράφει κριτικές βιβλίων και ταξιδεύει ως ανταποκριτής στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, ερχόμενος σε επαφή με τον πνευματικό κόσμο των Βαλκανίων.

Με την πτώση της δικτατορίας του Παγκάλου στα τέλη Αυγούστου 1926, ο Μπαστιάς αισθάνεται μια βαθύτατη κρίση στην ελληνική πολιτική και πνευματική ζωή. Κρίση και απογοήτευση. Η δημοκρατία, με τις έριδες της και τις συνεχείς επεμβάσεις των στρατιωτικών της, αποδείχθηκε αδύναμη να αναλάβει τις ευθύνες της. Αποφασίζει να ανιχνεύσει τα νεοελληνικά ρεύματα ιδεών, με μία σειρά συνεντεύξεων στον Ελεύθερο Τύπο σε 45 συνέχειες. Ρωτάει για τις απόψεις των συνομιλητών του, από την δεξιότερη αστική έως την πλέον αριστερή κομμουνιστική, για να πληροφορηθεί από που πηγάζει η κρίση και πώς μπορούμε να οδηγηθούμε σε μία νεοελληνική αναγέννηση; Η μεγαλύτερη συνέντευξη, που δημοσιεύτηκε σε τρεις συνέχειες, ήταν με το σοσιαλιστή εκπαιδευτικό Δημήτρη Γληνό, τη φιλοσοφικότερη ίσως διάνοηση της σύγχρονης Ελλάδας, όπως τον αποκαλεί ο Μπαστιάς. Ο Γληνός θα του πει:

Οι πνευματικοί ηγέτες του Ελληνικού λαού μετά την πολιτική του απελευθέρωση εστάθηκαν ανάκατοι να συλλάβουν στην ουσία του και στο βάθος του το πρόβλημα του νεοελληνικού πολιτισμού [...] Τυφλοί προς τους αρχαίους, τυφλοί και προς τους Ευρωπαίους, με μια κούφια οίηση, με μια κενόλογη αυταρέσκεια, έγιναν χωρίς να το καταλάβουν αρλεκίνοι των αρχαίων και αρλεκίνοι των Ευρωπαίων.[12]

Ο σοσιαλιστής Αριστοτέλης Σίδερης μίλησε στον Μπασσιά περί Δημοκρατίας στρατοκρατούμενης επί λαού αδιαφορούντος για τις δημοκρατικές του ελευθερίες. Ακολούθησε ο λογοτέχνης Νίκος Καρβούνης, που αργότερα έγραψε το ποίημα "Βροντάει ο Όλυμπος", που μελοποιήθηκε στο γνωστό εμβατήριο των ανταρτών, λέγοντας, «Ο ελληνικός Λαός υπήρξε πάντοτε ψυχόρμητος, υπακούει ασυλλόγιστα στις στιγμιαίες εσωτερικές παρορμήσεις του και κατά φυσική συνέπεια είναι ευδημαγώγητος».[13]

Το μαχητικό περιοδικό της δημοτικής Ελληνικά Γράμματα, τχ. 1, 15 Ιουνίου 1927.

Το 1927 εκδίδει το μαχητικό περιοδικό της δημοτικής Ελληνικά Γράμματα, όπου στεγάζει την ομάδα του Αλέξανδρου Δελμούζου, μετά τη διάσπαση του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Στο περιοδικό συνεργάζονται επίσης ο κριτικός και σκηνοθέτης Φώτος Πολίτης, ο κριτικός Γιάννης Αποστολάκης, ο Κ.Θ. Δημαράς, ο Φώτης Κόντογλου, ο Βασίλης Ρώτας, ο Δημήτρης Ροντήρης κ.ά. Από την απέναντι ιδεολογική όχθη, ο Δημήτρης Γληνός θα γράψει στο περιοδικό του, την Αναγέννηση, ότι «αντιπροσωπεύουν την αντίδραση».[14] Εκτός όμως από τις επιθέσεις των αριστερών λογοτεχνικών περιοδικών, αλλά και των συντηρητικών «γλωσσαμυντόρων», ο Μπασσιάς θα δεχθεί και την επίθεση του «πατριάρχη» της ελληνικής ποίησης Κωστή Παλαμά, που εξοργισμένος από την αντιπαλαμική θέση του περιοδικού θα τον κατηγορήσει στο Ελεύθερον Βήμα για τον «ανήθικο διασυρμό του έργου μου». Ο ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας και μελετητής του νεοελληνικού διαφωτισμού καθηγητής Κ.Θ. Δημαράς είπε σε συνέντευξή του:

Ιδεολογικά το περιοδικό που ήμουνα ιδιαίτερα συνδεδεμένος ήταν τα Ελληνικά Γράμματα. Όταν κοιτάξεις για περιοδικά ιδεών δε βρίσκεις άλλο. [...] Τα "Ελληνικά Γράμματα" είχαν μία ελληνοκεντρική τοποθέτηση βασισμένη στις ιδέες του Δελμούζου, του Αποστολάκη και του Φώτου Πολίτη. Τα άλλα περιοδικά ιδεών της εποχής ήταν εκείνα που είχαν ένα κόμμα πίσω τους.[15]

Από το 1929, συνεργάζεται για τέσσερα χρόνια με την αντιβενιζελική Πρωΐα των αδελφών Πεσμαζόγλου παίρνοντας συνεντεύξεις από σχεδόν όλους τους Έλληνες πολιτικούς, και φτάνοντας έως την Άγκυρα για να πάρει συνέντευξη από τον Κεμάλ Ατατούρκ. Από τα τέλη του 1930 έως το 1932, ο Μπασσιάς συνεργάζεται με το περιοδικό Εβδομάς δημοσιεύοντας τους "Φιλολογικούς Περιπάτους" του, συνεντεύξεις με ογδόντα πρόσωπα όλων των ηλικιών, που καλύπτουν ολόκληρο το πολιτικό φάσμα και όλες τις τάσεις της ποίησης και της πεζογραφίας, από την πρωτοπορία έως τη συντήρηση. Ο κριτικός της λογοτεχνίας Αλέξης Ζήρας παρατήρησε, «Εδώ και αρκετές δεκαετίες είναι αδύνατον να διατρέξει ο μελετητής τη λογοτεχνία των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα χωρίς να προσφύγει ο φιλολογικός και κριτικός του σπλιτισμός στις πληροφορίες που του παρέχονται από τις περιδιαβάσεις του Μπασσιά».[16]

Το 1932 εκδίδεται το πρώτο του βιβλίο, που πιστεύει ότι ανήκει στην πραγματική λογοτεχνική του εργασία, τη συλλογή διηγημάτων και εντυπώσεων Στεριές και θάλασσες. Ο σκηνοθέτης του Εθνικού Θεάτρου Φώτος Πολίτης έγραψε:

Ο κ. Κωστής Μπασσιάς ξέρει και γράφει με ιδιαίτερη χάρη την κατακάθαρη δημοτική, κατορθώνοντας να μπη καλά μέσα στο πνεύμα της γλώσσας του λαού, και το λεξιλόγιό του είναι πλούσιο. [...] Όμως το βιβλιαράκι του κ. Μπασσιά έχει κι' από μιάν άλλην άποψη ενδιαφέρον. [...] Μιλά για τον τρόπο του Ρωμιού μήπως μείνη πίσω από ό,τι το επιπόλαιο μυαλό του φαντάζεται κάθε τόσο για «πρόοδο» και για «επαναστατικότητα». Και αντιμετωπίζοντας τον όχλο των Νεοελλήνων «προοδευτικών», ο κ. Μπασσιάς αποφασίζει να πλέξη το εγκώμιο της «αντίδρασης», αφού δώση στη λέξη αυτή την έννοια που παίρνει μέσα στο πλαίσιο της σημερινής μας, ρωμαϊκής ζωής.[17]

Το πρωί της 1ης Μαρτίου 1935, κυκλοφόρησε η ανεξάρτητη εφημερίδα του Κωστή Μπασσιά, η Ηχώ της Ελλάδος, με αρχισυντάκτη τον ανθολόγο της ελληνικής ποίησης Ηρακλή Αποστολίδη. Το

ίδιο βράδυ ξέσπασε το Βενιζελικό κίνημα. Η Ηχώ κατηγορεί τον Ιωάννη Μεταξά ότι μόνον από καιροσκοπισμό σήκωσε το λάβαρο της επαναφοράς της δυναστείας, πίσω από το οποίο κάλυπτε το απροκάλυπτα αντικοινοβουλευτικό και δικτατορικό του πιστεύω. Τον Ιούλιο ο Μπαστιάς ξεκίνησε μία καμπάνια με γενικό τίτλο, "Οι Έλληνες διανοούμενοι εις τας επάλξεις της Δημοκρατίας", όπου συνεργάστηκαν οι Κωνσταντίνος Άμαντος, Αλέξανδρος Σβόλος, Παν. Λορεντζάτος, Κώστας Βάρναλης, Κωνσταντίνος Τσάτσος, Δημήτρης Γληνός, Παναγιώτης Κανελλόπουλος και Γεώργιος Παπανδρέου. Η έκδοση διακόπηκε στις 14 Αυγούστου.

Τον Μάρτιο του 1936, ο Μπαστιάς παρατηρεί στο χρονογράφημά του στην Ελευθέρα Γνώμη:

Ένα Παρισινό περιοδικό γράφει για μας: "Αυτές είναι οι απειλές κατά της ειρήνης του κόσμου. Όλα τα κράτη έχουν επιδοθή σε μυστικές προετοιμασίες. Εξάιρεση η Ελλάς. Εκεί οι πολιτικοί είναι από δύο μήνες απορροφημένοι με το πρόβλημα της διανομής των υπουργείων". Σωπάτε και μας πήρανε μυρουδιά. [...] Πού θα τραβήξει λοιπόν το πράμα; Και είναι τώρα ανάγκη για χατίρι των τύπων να θυσιάσθω ο τόπος; Ή, προκειμένου να σωθή ο τόπος, μπορούμε να στείλωμε στο διάβολο όλη την κοινοβουλευτική εθιμοτυπία και να φτιάξει ο Βασιλιάς μια κυβέρνηση, καταγγέλοντας στο λαό το καφενείο που λέγεται πολιτικός κόσμος. [18]

Την Κυριακή 28 Ιουνίου 1936 ο Μπαστιάς, παρέα με τον ηθοποιό Αλέξη Μινωτή, πήραν το πλοίο για την Αίγινα να περάσουν τη μέρα με τον Νίκο Καζαντζάκη. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα του Μεσοπολέμου. Την μεθεπομένη Κυριακή ο Μπαστιάς δημοσιεύει στην Καθημερινή τη συνέντευξή του με τον Καζαντζάκη.[19] Καθώς, όμως, οι απόψεις του Καζαντζάκη σηκώνουν θύελλα, ο μεγάλος πεζογράφος απαντά την επομένη Κυριακή στην Καθημερινή λέγοντας:

Στο άρθρο που είχε τη γενναιότητα και την καλοσύνη να γράψει για μένα ο φίλος μου κ. Μπαστιάς, μια φράση ανατάρραξε τα αίματα σε μερικούς προμάχους των ιδεών στον ανεκδιήγητο τόπο μας. Να σκέπτεσαι με αποχρώσεις θεωρείται θανάσιμο αμάρτημα κι' απ' τις δυο παρατάξεις –δεξιά κι' αριστερά– που αποτελούν τη συμπαγή, απλοϊκή και βελάζουσα μάζα του «σκεπτόμενου όχλου».[20]

Στο πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του '30 ο Μπαστιάς συνεργάστηκε επίσης με τα περιοδικά Πειθαρχία και Θεατής και με τις εφημερίδες Η Πρώτη, ο Ημερήσιος Κήρυξ, η Εστία και Η Καθημερινή.

Εθνικό Θέατρο Α΄ - Η εποχή Φώτου Πολίτη (1930-1934)

Επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου (1928-1932), ο Γεώργιος Παπανδρέου, που ανέλαβε υπουργός Παιδείας τον Ιανουάριο του 1930, με τη σύμφωνο γνώμη του πρωθυπουργού και τη συνεργασία του Ιωάννη Γρυπάρη, υπέβαλλε σχέδιο νόμου που δημοσιεύθηκε στις 5 Μαΐου 1930 "Περί ιδρύσεως Εθνικού Θεάτρου". Ο νέος οργανισμός στεγάστηκε στο κτήριο του παλαιού Βασιλικού Θεάτρου της οδού Αγίου Κωνσταντίνου. Μετά πληθώρα δημοσίων συνωμοσιών, διαπληκτισμών και περιπετειών του "θνησιγενούς θεάτρου του κ. Παπανδρέου", όπως το

Ο σκηνοθέτης Φώτος Πολίτης. Σκίτσο του Pazzi (Αντώνης Πρωτοπάτσης), στην εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος, 27 Οκτωβρίου 1926.

αποκαλούσαν οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες, και την πάροδο είκοσι δύο μηνών από το νόμο και ένα μήνα πριν την έναρξη των παραστάσεων, με προεδρικό διάταγμα διαμορφώθηκε το τελικό διοικητικό σχήμα — γενικός διευθυντής ο Ιωάννης Γρυπάρης, σκηνοθέτης ο Φώτος Πολίτης, γενικός γραμματέας ο Κωστής Μπαστιάς, πρόεδρος του επταμελούς Δ.Σ. ο Ιωάννης Δαμβέργης και μία πενταμελής Καλλιτεχνική Επιτροπή αποτελούμενη από τον γενικό διευθυντή και τον

σκηνοθέτη δικαιωματικά και μέλη τους Γρηγόριο Ξενόπουλο, Παύλο Νιρβάνα και τον εκδότη της εφημερίδας Η Καθημερινή Γεώργιο Α. Βλάχο.

Έτσι, στις 19 Μαρτίου 1932, ξεκίνησε η λειτουργία του σημαντικότερου πολιτιστικού και καλλιτεχνικού θεσμού του Μεσοπολέμου, με την τραγωδία του Αισχύλου Αγαμέμνων και ένα μονόπρακτο του Γρηγόριου Ξενόπουλου. Ο νέος θίασος, χωρίς τις δύο μεγάλες πρωταγωνίστριες, την Μαρίκα Κοτοπούλη και τη σύζυγο του υπουργού Παιδείας Κυβέλη, όπως είχε οραματιστεί ο Γεώργιος Παπανδρέου, αλλά με νεότερους και ταλαντούχους ηθοποιούς, κινήθηκε αριστοτεχνικά κάτω από τη μπαγκέτα του σκηνοθέτη Φώτου Πολίτη. Η κοινή θεατρική ιδεολογία των Γρυπάρη, Πολίτη, Μπαστιά και Νιρβάνα, και από το 1933 και του Δημήτρη Ροντήρη, που επέστρεψε από τη σχολή του Max Reinhardt (Μαξ Ράινχαρντ) (1873-1943), στη Βιέννη, έγινε σύντομα αισθητή από το δραματολόγιο, την εσωτερική σκηνοθεσία, την έμφαση στη σημασία των σκηνικών και των κουστουμιών και τη δημιουργία Δραματικής Σχολής για να διαμορφωθούν νέοι ηθοποιοί στο πνεύμα της διοίκησης.

Ένας σίφουνας ξέσπασε κατά του θεάτρου, κυρίως από όσους είχαν μείνει εκτός. Ο Μπαστιάς απάντησε με την πέννα του, όπως έκανε συχνά για να στηρίξει το Εθνικό:

Τον καιρό που γύρισε από τη Γερμανία ο Πολίτης, βρήκε το Θέατρο υποδουλωμένο στους εύκολους καρπούς του Γαλλικού βουλεβάρτου. Κατασκευαστές διαλόγων και όχι ποιητές είχαν καταλάβει το Θέατρο.[21]

Τον Αισχύλο ακολούθησαν έργα των Σοφοκλή, Μολιέρου, Σαίξπηρ, Δημ. Βυζάντιου, Ίψεν, [Τζορτζ Μπέρναρντ Σω|Σω]], Ο'Νήλ, Ξενόπουλου και Μελά. Άρχισαν και οι περιοδείες, όπως καθόριζε το καταστατικό του θεάτρου. Τον Ιούνιο του 1933 το θέατρο επισκέφθηκε την Πάτρα, και το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους τη Θεσσαλονίκη.[22] Στις συνεχιζόμενες, όμως, δημοσιογραφικές επιθέσεις ο Μπαστιάς απάντησε λέγοντας:

Απορώ που τόσο διανοούμενοι και άνθρωποι των γραμμάτων και του θεάτρου δεν θυμούνται ότι προ δύο ετών όλο το θεατρόφυλλο κοινό δεν γέμιζε την πλατεία ενός θεάτρου. Εμείς ξαναφέραμε τον κόσμο στο θέατρο, και εμείς το απαλλάξαμε από την προχειρότητα που το χαρακτήριζε. Δεν θυμάμαι όλους αυτούς που μας κατηγορούν καθημερινά, και ειδικά τον Φώτο Πολίτη με τέτοια λύσσα, να είχαν γράψει μια αράδα για την κατάσταση του θεάτρου πριν από τη γέννηση του Εθνικού.

Ευτυχώς το αθηναϊκό κοινό αγκάλιασε αμέσως το νέο θέατρο, και καθημερινά εκατοντάδες άνθρωποι συνωστίζονταν στα ταμεία του Εθνικού για ένα εισιτήριο. Τη νύχτα, όμως, της 4ης Δεκεμβρίου 1934 ο Πολίτης πέθανε από καρδιά στα 44 χρόνια του και το θέατρο έκλεισε για δύο μέρες λόγω πένθους. Πολλοί πίστεψαν ότι ήταν η αρχή του τέλους του Εθνικού. Ο Μπαστιάς, πιστεύοντας ότι χωρίς Πολίτη και πιθανόν και χωρίς Γρυπάρη τα κοινά οράματα των τριών θα κατέρρεαν, παραιτήθηκε, καθώς η κυβέρνηση Βενιζέλου είχε πέσει και στην αρχή είχε ανέβει ο Παναγής Τσαλδάρης, με πιθανότητα παραμερισμού του Γρυπάρη υπέρ του βασιλικού Βλάχου. Σε τρεις μήνες, με το βενιζελικό κίνημα 1ης Μαρτίου 1935, βρέθηκε η δικαιολογία για να φύγει και ο Γρυπάρης, οπότε ο Γεώργιος Α. Βλάχος αναλαμβάνει γενικός διευθυντής. Η εποχή Φώτου Πολίτη είχε λήξει.

Εθνικό Θέατρο Β΄ - Εισηγητής Δραματολογίου (1935-1937)

Στα τέλη Σεπτεμβρίου 1935, ο Βλάχος κάλεσε τον Μπαστιά να του προτείνει να επανέλθει στο θέατρο ως εισηγητής Δραματολογίου, σε μία προσπάθεια να συνδέσει τη θητεία του με την λαμπρή εποχή Πολίτη και να αποκτήσει και έναν λογοτέχνη εγνωσμένης ενημερότητας περί τα θεατρικά για να στηρίξει το δραματολόγιο, έναντι των δημοσιογραφικών επιθέσεων.

Η θέση του εισηγητή δραματολογίου ήταν ένας νέος θεσμός στο Εθνικό με σκοπό να ανατρέψει την προχειρότητα στην επιλογή έργων και τις πολιτικές, φιλικές ή ιδεολογικές πιέσεις σε έναν χώρο όπου έπρεπε να ανατραπεί ο παλαιός τρόπος, όπου συνήθως οι πρωταγωνίστριες είχαν και τον τελευταίο λόγο. Ο Διονύσης Δεβάρης (1887-1957), συνιδρυτής με τον Κάρολο Κουν και τον Γιάννη Τσαρούχη του Θεάτρου Τέχνης, προσπάθησε να εξηγήσει στους αναγνώστες της Καθημερινής τον ρόλο του εισηγητή:

Ο ρόλος του κ. Μπαστιά δεν είναι πάντοτε επίζηλος και ευχάριστος. Διαβάζει όλα τα έργα, που υποβάλλονται. [...] Όχι μόνο τα διαβάζει, [...] πρωτότυπα ή μεταφράσεις, αλλά και ερευνά προς ανεύρεσιν καταλλήλου έργου, πρωτοτύπων ή ξένων προς μετάφρασιν. Προς τούτο βέβαια ευρίσκεται εις συνεχή επαφήν με συγγραφείς και μεταφραστάς και παρακολουθεί την διεθνή θεατρική κίνησιν.[23]

Όπως είδαμε πιο πάνω,[24] ο Μπαστιάς συνέγραψε μια "Εισηγητική Έκθεση και Σχέδιο Δραματολογίου, ΣΤ΄ Θεατρικής Περιόδου" για τον Γενικό Διευθυντή Γ. Α. Βλάχο και τα μέλη της Καλλιτεχνικής Επιτροπής, όπου καθορίζει τις δραματουργικές αρχές ενός κρατικού θεάτρου, αποκλείει σειρά έργων και θεατρικών συγγραφέων και αναφέρεται στους Γκαστόν Μπατύ, Ζακ Κοπώ, Σαρλ Ντυλέν, Ζωρζ Πιτοέφ, Μαξ Ράινχαρτ, Κωνσταντίν Στανισλάφσκι (1863-1938) και Βλάντιμιρ Νεμιρόβιτς-Νταντσένκο) που δημιούργησαν τις δυνατότητες ενός θεάτρου πειθαρχημένου σε νόημα τέχνης. Και συνεχίζοντας ο Μπαστιάς γράφει:

Με ποιο δικαίωμα θα έκανε υποχωρήσεις και αβαρίες ένα ίδρυμα Κρατικό σ'ένα τόπο όπου οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες στο θέατρο τα είκοσι τελευταία χρόνια, δεν έκαμαν τίποτ' άλλο παρά να διαφθείρουν την θεατρική συνείδηση του κόσμου που τον έτρεφαν με προϊόντα βουλευβάρτου θυσιάζοντας τα πάντα στο μπεζαχτά του θεατρώνου και στην κοκεταρία της πρωταγωνίστριας.

Στην έκθεσή του, ο Μπαστιάς παρουσίασε τους τρεις πυλώνες του Δραματολογίου ενός Κρατικού Θεάτρου, όπως το Εθνικό: α) Το Αρχαίο Θέατρο, με παραστάσεις κυρίως στα υπαίθρια θέατρα της αρχαιότητας, όπως τις είχαν συλλάβει οι ποιητές τους, και όχι στην αναγεννησιακή μπούκα, β) Το Ξένο Θέατρο, από Ελισαβετιανό και γαλλικό κλασικισμό έως τον 19ο αιώνα και το "σύγχρονο" θέατρο (δηλαδή έως το 1935-36 που γράφεται η έκθεση) με περισσότερες κωμωδίες από τραγωδίες για να βοηθηθούν τα οικονομικά του θεάτρου, χωρίς να υποβιβάζεται η ποιότητα του ρεπερτορίου, και γ) Το Νεοελληνικό Θέατρο.

Τον Ιούλιο του 1937, το "Βασιλικόν" πλέον θέατρο, καθώς μετονομάσθηκε από το Δ.Σ. λίγο πριν την επιστροφή του βασιλέως Γεωργίου Β΄ το Νοέμβριο του 1935, αποφάσισε το ανέβασμα του Ιππόλυτου στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού. Στο Δ.Σ., ο Μπαστιάς συγκρούστηκε με τον Βλάχο επιμένοντας ότι οι παραστάσεις αρχαίου δράματος έπρεπε να έχουν λαϊκό χαρακτήρα και τα εισιτήρια να είναι φτηνά, ώστε όλος ο κόσμος να μπορεί να τις παρακολουθήσει. Ο Βλάχος επέμενε στα ακριβά εισιτήρια και σε παραστάσεις με χαρακτήρα κοσμικού γεγονότος. Τον ίδιο καιρό ο Δημήτρης Ροντήρης, πρώτος σκηνοθέτης του Βασιλικού μετά τον θάνατο του Πολίτη, συγκρούστηκε με τον Βλάχο για την παράσταση και αποφάσισε να παραιτηθεί μετά τον Ιππόλυτο. Το έργο, με πρωταγωνιστή τον Αλέξη Μινωτή, παίχτηκε σε άδειες, ως επί το πλείστον, κερκίδες και το Δ.Σ. αποφάσισε το Θέατρο να διακόψει σιγά σιγά τις παραστάσεις αρχαίας τραγωδίας, αφού δεν υπήρχε ενδιαφέρον από το κοινό. Όπως είχε γράψει ο Ροντήρης στον Μινωτή, πριν ένα μήνα, το Μάιο του 1937:

Ο κίνδυνος Βλάχου υφίσταται πάντα και υπάρχει φόβος, για να μην πω βεβαιότητα, να δούμε σε λίγο να πάη χαμένο ό,τι κερδήθηκε με τόσους κόπους..[25]

Εθνικό (Βασιλικό) Θέατρο Γ΄ - Η εποχή Κωστή Μπασιτιά (1937-1941)

Τη νύχτα της 4ης Αυγούστου 1936, ο πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς προχώρησε στη "μεταβολή", όπως την αποκαλούσε ο ίδιος, του πολιτεύματος, με τη σύμφωνο γνώμη του Βασιλέως Γεωργίου Β΄. Λίγο μετά, ο δημοσιογράφος και Εισηγητής Δραματολογίου του Βασιλικού Θεάτρου Κωστής Μπασιτιάς ζήτησε συνέντευξη. Ο Μεταξάς ήξερε τον Μπασιτιά από την πρώτη συνέντευξη που του είχε πάρει το 1926, μετά την πτώση της δικτατορίας του Πάγκαλου. Είχαν ακολουθήσει και άλλες. Στη συνέντευξη, πιο πολύ από κάθε άλλο θέμα μίλησαν για το Βασιλικό Θέατρο [26] και συμφώνησαν ότι θα μπορούσε να είναι η βιτρίνα του νέου καθεστώτος. Το καλοκαίρι όμως του 1937, και μετά την παραίτηση του Ροντήρη, κατάλαβε ο Μεταξάς ότι το Βασιλικό κατέρρευε. Κάλεσε τον Μπασιτιά να μάθει πια ήταν τα προβλήματα. Η πολύωρη συζήτηση κατέληξε στην απόφαση να αναλάβει αμέσως ο Μπασιτιάς μία ανασυσταθείσα διεύθυνση Γραμμάτων και Καλών Τεχνών στο Υπουργείο Παιδείας, σε δικό της ξεχωριστό κτίριο, και με νέο νόμο, που θα καθόριζε τις αρμοδιότητες στο Βασιλικό, να αναλάμβανε και γενικός διευθυντής του στις αρχές Σεπτεμβρίου. Φυσικά, ο Γ. Α. Βλάχος παραιτήθηκε αμέσως από πρόεδρος του Δ.Σ., αφού, με το νέο νόμο όλες οι αρμοδιότητες ήταν στα χέρια του "γενικού".

Από τις πρώτες ενέργειες του Μπασιτιά στις νέες του θέσεις ήταν να επαναπροσλάβει τον πρώτο σκηνοθέτη του Βασιλικού Δημήτρη Ροντήρη και να τοποθετήσει δύο νέους ανθρώπους της εμπιστοσύνης του σε θέσεις κλειδιά, τον εικοσιοκτάχρονο, γαλλοσπουδαγμένο ιστορικό της τέχνης Παντελή Πρεβελάκη (1909-1986), ως διευθυντή Καλών Τεχνών στο υπουργείο Παιδείας και τον τριαντάχρονο λογοτέχνη, θεατρικό συγγραφέα και λόγιο Άγγελο Τερζάκη (1907-1978), ως γενικό γραμματέα και αργότερα Εισηγητή Δραματολογίου στο Βασιλικό Θέατρο.

Το επόμενο βήμα ήταν να ανατρέψει τη νοοτροπία ότι η αρχαία τραγωδία θα έπρεπε να αποσυρθεί σταδιακά από το δραματολόγιο του Βασιλικού, και, αντιθέτως, να συνεχιστούν οι παραστάσεις κάθε καλοκαίρι στην Εβδομάδα Αρχαίου Δράματος στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού. Έτσι, όχι μόνο ανεβάζει ξανά το 1938 την Ηλέκτρα στο Ηρώδειο, αλλά χρησιμοποιεί για πρώτη φορά από την αρχαιότητα και το θέατρο της Επιδαύρου με τιμές 10 και 20 δραχμών, για να αποδείξει ότι το πρόβλημα ήταν οι τιμές των 50 και 100 δραχμών και όχι το κοινό. Δυόμισι χιλιάδες άτομα έφτασαν στο αρχαίο θέατρο του Πολυκλείτου για να απολαύσουν το μεγαλούργημα του Σοφοκλή. Ο ποιητής Κώστας Βάρναλης έγραψε για ένα "μοναδικό άθλο", [27] ενώ ο ιστορικός Γεώργιος Ρούσσοσ θα παρατηρήσει:

Κατ' αυτόν τον τρόπον η γενική διεύθυνση του Βασιλικού Θεάτρου ελπίζει ότι του λοιπού η αρχαία τραγωδία θα παύση να απευθύνεται πλέον μόνον εις το καλούμενον αριστοκρατικόν κοινόν δια να δοθή ως πολύτιμος πνευματική προσφορά και εις τον λαόν, δια τον οποίον άλλωστε και προορίζεται κυρίως. [28]

Ο κανονισμός του Θεάτρου καθόριζε, με το νέο νόμο "Μπασιτιά", αλλά και από την εποχή Φώτου Πολίτη, ότι θα έπρεπε να διαδίδει το καλό θέατρο με περιοδείες στο εσωτερικό, όπου αλώνιζαν τα λεγόμενα "μπουλούκια", αλλά και στο εξωτερικό, όχι μόνον για τις ελληνικές κοινότητες της Αιγύπτου, της Σμύρνης πριν την καταστροφή, ή της Αμερικής, αλλά για να ανταγωνιστεί επί ίσοις όροις τα μεγάλα θέατρα της Ευρώπης, της Ρωσίας και της Αμερικής στο δικό τους γήπεδο. Ταυτοχρόνως, οι καλλίτεροι θίασοι του εξωτερικού θα επισκέπτονταν την Ελλάδα, για να δει το ελληνικό κοινό και να μπορέσει να συγκρίνει την πραγματική θεατρική τέχνη.

Για την ελληνική επικράτεια καθιερώθηκε κάθε καλοκαίρι το Βασιλικό να επισκέπτεται τη Θεσσαλονίκη και ανεγέρθηκε το "Βασιλικό" Θεσσαλονίκης, δίπλα στον Λευκό Πύργο, που ανέθεσε ο Μπασιτιάς στον νέο αρχιτέκτονα Κωνσταντίνο Δοξιάδη. Για την υπόλοιπη Ελλάδα, ο Μπασιτιάς δημιούργησε το "Άρμα Θέσπιδος" (1939), ένα θέατρο χωρητικότητας 1000 θέσεων, που

μεταφερόταν με 16 φορτηγά και δύο λεωφορεία και μπορούσε να στηθεί σε λίγες ώρες οπουδήποτε, πάλι σε σχέδια Δοξιάδη. Διευθυντή και σκηνοθέτη τοποθέτησε τον γερμανοσπουδαγμένο σκηνοθέτη Πέλο Κατσέλη, όπως και ο Φώτος Πολίτης και ο Δημήτρης Ροντήρης, ξεσηκώνοντας σχόλια ότι το Θέατρο έχει καταντήσει παράρτημα του Burgtheater της Βιέννης. Ο ηθοποιός Χριστόφορος Νέζερ, που συμμετείχε στο θίασο του "Άρματος", έγραψε:

Μολαταύτα, η αποστολή του Άρματος πρέπει να ομολογήσω πέτυχε [...] Θυμάμαι πάντα με συγκίνηση την εποχή αυτή της περιόδου με το «Άρμα» και πόσο έντονη ήταν η συναίσθηση ότι επιτελούσαμε «σκοπόν» στις κρίσιμες εκείνες ώρες της προετοιμασίας του πολέμου, ιδίως όταν περιοδεύσαμε στις βόρειες επαρχίες, όπου πάντα ο εθνικός παλμός είναι πιο ευαίσθητος και πιο αντιληπτός. [29]

Το σημαντικότερο όμως έτος έως τότε για το Βασιλικό (Εθνικό) Θέατρο, και πιθανόν και έκτοτε, ήταν χωρίς αμφιβολία το 1939. Μετά πολύμηνες διαπραγματεύσεις και προσωπικές επισκέψεις, ο Μπαστιάς κατάφερε να αποσπάσει τη συμφωνία των Άγγλων και των Γερμανών για μία τουρνέ του Βασιλικού, στις δύο χώρες που ήταν στα πρόθυρα ενός πολέμου. Η Ελληνική κυβέρνηση δεν δεχόταν το θέατρο να επισκεφτεί μονό την Αγγλία ή τη Γερμανία για να μην κατηγορηθεί για προτιμήσεις που θα οδηγούσαν σε παρεξηγήσεις. Έπρεπε επίσης και τα δύο κράτη να εγγυηθούν ότι τα εισιτήρια θα κάλυπταν τα έξοδα, αλλιώς θα τα κάλυπταν οι ίδιοι οι Άγγλοι ή οι Γερμανοί, αν και δεν χρειάστηκε. Ως προπομπός της "Μεγάλης Τουρνέ", όπως έμεινε στην ιστορία του θεάτρου, το σύστημα είχε ήδη δοκιμαστεί με σειρά παραστάσεων στην Αθήνα με τους Αγγλικούς θιάσους Dublin Gate Theatre (1938) και Old Vic, με τον Άλεκ Γκίνες στο ρόλο του Άμλετ (1939). Ενώ, η Γερμανία είχε στείλει την Όπερα της Φρανκφούρτης (1938) με 202 άτομα —πρωταγωνιστές, μέλη του κόρου, μουσικούς, τεχνικούς και διοικητικό προσωπικό, και ειδικά σιδηροδρομικά βαγόνια γεμάτα σκηνικά, κοστούμια και αποσκευές. Τώρα ήταν η σειρά των Ελλήνων.

Η "Μεγάλη Τουρνέ" στην Αγγλία και στη Γερμανία είχε προγραμματιστεί για τον Ιούνιο και τον Ιούλιο 1939, με παραστάσεις στο Καίμπριτζ, στην Οξφόρδη, στο Λονδίνο, στη Φρανκφούρτη και το Βερολίνο. Ο Μπαστιάς, όμως, ήθελε να δοκιμαστεί ο θίασος νωρίτερα σε ένα λιγότερο απαιτητικό περιβάλλον, κάτι σαν πρόβα τζενεράλε. Γι' αυτό δέχτηκε την Αιγυπτιακή πρόταση να επισκεφτεί την Αλεξάνδρεια και το Κάιρο τον Μάρτιο του 1939, όπου θα αντιμετωπίσει για πρώτη φορά και την κριτική Ελληνικών εφημερίδων που δεν υπόκειντο στη μεταξική λογοκρισία. Ο αριστερός Κήρυξ του Καΐρου, μνημονεύοντας παλαιότερα άρθρα του περιοδικού του Ελληνικά Γράμματα για την ελευθερία της τέχνης, διερωτόταν:

Ο κ. Μπαστιάς εθεώρει αντιδραστικόν το Δημοκρατικόν πολίτευμα [του Α. Παπαναστασίου]. Ζητούσε την απόλυτη ελευθερία στην τέχνη. Θα ήθελα να μάθω αν τώρα που στρογγυλοκάθεται διευθυντής του Β.[ασιλικού] Θεάτρου, ο κ. Μπαστιάς, ημπορεί να τυπώσει παρόμοιο άρθρο σήμερα στην Αθήνα και αν υπάρχει η τόσον παρ' αυτού ζητηθείσα τότε ελευθερία της τέχνης. [30]

Η περιοδεία της Αιγύπτου διήρκεσε δύο εβδομάδες. Το Βασιλικό ανέβασε έργα των Σοφοκλή, Σαίξπηρ, Ο'Νήλ, Ουάιλντ, Μάτεσι, Παλαμά, Μπόγρη, Χάουπμαν, Γκόγκολ, Πιραντέλλο και Ρώμα, στα δύο θέατρα, κατάμεστα από το διεθνές κοινό της προπολεμικής Αιγύπτου —το μεγαλοπρεπές Θέατρο "Αλάμπρα" της Αλεξάνδρειας, με τις τρεις σειρές θεωρείων και το υπερώο, και την ιστορική Όπερα του Καΐρου, για την οποία ο Βέρντι έγραψε την Αΐντα. Ο Δημήτρης Ροντήρης σκηνοθέτησε όλα τα έργα και ο θίασος με τους Αιμίλιο Βεάκη, Κατίνα Παξινού, Ελένη Παπαδάκη, Αλέξη Μινωτή, Νίκο Δενδραμή, Βάσω Μανωλίδου, κ.ά., καταχειροκροτήθηκε. Ο Βασιλέας Φαρούκ με τον πρωθυπουργό της Αιγύπτου παρακολούθησαν την πρεμιέρα της Ηλέκτρας στην Όπερα του Καΐρου και ο Μπαστιάς παρασημοφορήθηκε με τον Ανώτατο Ταξιάρχη του Νείλου. Η εφημερίδα Le Phare Egyptien, σε πρωτοσέλιδο άρθρο (22 Μαρτίου 1939), αποκαλεί τον Μπαστιά "ambassadeur du génie hellénique" (πρέσβη της ελληνικής μεγαλοφυΐας).

Μετά την επιτυχία της Αιγύπτου, ο θίασος φθάνει στην Αγγλία στις 9 Ιουνίου 1939 για να αρχίσει τη "Μεγάλη Τουρνέ" με την Ηλέκτρα στο Arts Theatre του Καίμπριτζ. Στα δύο πανάρχαια πανεπιστήμια του Καίμπριτζ και της Οξφόρδης, όπως και στο Λονδίνο, οι παραστάσεις της σοφοκλείου Ηλέκτρας, με την Κατίνα Παξινού στο ρόλο της τραγικής κόρης του Αγαμέμνονα και Κλυταιμνήστρα την Ελένη Παπαδάκη, εσημείωσαν εξαιρετική επιτυχία σε ασφυκτικά πλήρεις αίθουσες. Πολλοί θεατές έφθασαν με το αρχαίο κείμενο στα χέρια, για να παρακολουθήσουν το έργο σε νεοελληνική μετάφραση του Ιωάννη Γρυπάρη και μουσική του Δημήτρη Μητρόπουλου. Στο τέλος των παραστάσεων έως και δεκάκις υψώθηκε η αυλαία κάτω από τα ενθουσιώδη χειροκροτήματα του κοινού, και εκλήθησαν στη σκηνή και οι συντελεστές της επιτυχίας, Κωστής Μπαστιάς και Δημήτρης Ροντήρης. Ο κριτικός του λοντρέζικου News Chronicle, Lionel Hale έγραψε:

...Κάθε νεαρή ηθοποιός στο Λονδίνο θα έπρεπε να συρθεί απ' το γιακά να δει την κυρία Παξινού στην "Ηλέκτρα". [...] Η κυρία Παξινού συγκρινόμενη με τις περισσότερες ηθοποιούς μοιάζει με τον Παρθενώνα δίπλα σε εργατικές πολυκατοικίες. [31]

Ο κριτικός Richard Prentis θα συστήσει στο Συμβούλιο του Βρετανικού Εθνικού Θεάτρου ότι θα ωφεληθεί αν μελετήσει τι έπραξε το Ελληνικό Εθνικό Θέατρο στο σύντομο χρόνο της ύπαρξής του και θα προσθέσει: "Η Ελληνική ηθοποιία στον Άμλετ προχτές το βράδυ κατείχε μία μεγαλοπρέπεια. Δεν ανακάλυψε έναν καινούργιο κόσμο αλλά έναν παλιό — τον κόσμο του Σαίξπηρ".[32]

Ο Άμλετ του Αλέξη Μινωτή ξάφνιασε το αγγλικό κοινό, συγκρίθηκε με τις ερμηνείες του John Gielgud και του Alec Guinness και κατέσται ένας θρίαμβος για το ελληνικό θέατρο και μία αποθέωση για τον ίδιο. Για τη σκηνοθεσία του Ροντήρη έγραψαν ότι υπερέβη τα πλέον τολμηρά όνειρα του δασκάλου του, του Max Reinhardt. Ως σύνολο, το Βασιλικό Θέατρο τοποθετήθηκε στο ίδιο επίπεδο με τα σημαντικότερα θέατρα της εποχής, όπως η Comédie Française και το Θέατρο Τέχνης της Μόσχας. Για τον Μπαστιά, οι Times του Λονδίνου έγραψαν, «Σε καμία χώρα η θεατρική σκηνή δεν χρωστά περισσότερα στην ενεργητικότητα, τον ενθουσιασμό και τη γνώση ενός ανθρώπου, όσο η ελληνική σκηνή οφείλει στον Κωστή Μπαστιά».[33]

Στη Γερμανία, όπου η είδηση για την επιτυχία του «Βασιλικού» είχε προηγηθεί της άφιξης του θεάτρου, η υποδοχή του θιάσου στη Φρανκφούρτη και στο Βερολίνο υπήρξε εντυπωσιακή. Η αμαξοστοιχία σταμάτησε στον σταθμό του Koblenz, όπου ο καθηγητής Hans Meissner, γενικός διευθυντής της Όπερας της Φρανκφούρτης, και άλλοι διευθυντές γερμανικών θεάτρων επιβιβάστηκαν ως τιμητική συνοδεία έως την πόλη του Goethe (Γιόχαν Βόλφγκανγκ Γκαίτε). Φθάνοντας στην πλατεία του Hauptbahnhof, τιμητικά αγήματα είχαν παραταχθεί και οι αρχές της πόλης με πολλούς δημοσιογράφους και Γερμανούς ηθοποιούς περίμεναν να υποδεχθούν το Βασιλικό Θέατρο. Οι γερμανικές εφημερίδες υπερέβησαν τις αγγλικές συναδέλφους τους αφιερώνοντας ενθουσιώδεις κριτικές, υπογραμμίζοντας την ελληνική λιτότητα και το ρυθμό των παραστάσεων.

Ο δήμαρχος της Φρανκφούρτης έδωσε δεξίωση για διακόσια άτομα στην Kaisersaal, την ιστορική αίθουσα της στέψης των Γερμανών αυτοκρατόρων, και απένειμε το μετάλλιο της πόλης στον Μπαστιά. Στην ομιλία του ο Μπαστιάς, την ώρα που τα σύννεφα του πολέμου πύκνωναν απειλητικά πάνω από την Ευρώπη και η φασιστική Ιταλία έψαχνε αφορμή να επιτεθεί στους Έλληνες, θύμισε στους Γερμανούς τις πνευματικές σχέσεις τους με την Ελλάδα τονίζοντας:

Όταν Γερμανοί ανήκοντες εις την οικογένειαν της τέχνης και των γραμμάτων, μας λένουν ότι μας αγαπούν, ημείς τους πιστεύομεν. Διότι, είνε αδύνατον να δεχθώμεν, ότι τα πνευματικά τέκνα του Γκαίτε, του Σίλερ [Friedrich Schiller, 1759-1805], του Κλάιστ, του Βιλάμοβιτς, του Ντρέπφελ, που

τόσον ελάτρευσαν την Ελλάδα, ημπορούν να παραμείνουν αδιάφορα ή να είνε εχθρικά απέναντι της Ελλάδος. Πιστεύομεν, λοιπόν, βαθύτατα εις όσα μας είπατε και διόλου δεν κατατάσσομεν τους λόγους σας εις την κατηγορίαν των αχρώμων, αγεύστων και άόσμων εθιμοτυπικών εκφράσεων των επισήμων γευμάτων. [34]

Φτάνοντας στο σταθμό του Βερολίνου, το Anhalter Bahnhof, τον βρήκαν σημαιοστόλιστο με μεγάλες ελληνικές και γερμανικές σημαίες. Ακολούθησαν δηλώσεις επισήμων και Γερμανών καλλιτεχνών. Η παράσταση, στο νεότευκτο "Schiller-Theater", ήταν μία ακόμα διεθνής επιτυχία. Όλο το διπλωματικό σώμα του Βερολίνου ήταν παρόν. Εκ μέρους του Αδόλφου Χίτλερ επιδόθηκε στον Μπαστιά και στον Ροντήρη το παράσημο του Ανωτέρου Ταξιάρχη του Γερμανικού Αετού, ενώ ο δήμαρχος του Βερολίνου παρέθεσε πρόγευμα στο Δημαρχείο.

Γενική Διεύθυνσις Γραμμάτων και Καλών Τεχνών (1937-1941)

Η νέα "Γενική Διεύθυνσις Γραμμάτων και Καλών Τεχνών" στεγάστηκε από τον διευθυντή της, τον Κωστή Μπαστιά, στην οδό Φωκίωνος 7, λίγα βήματα από το κεντρικό υπουργείο Παιδείας στην οδό Ευαγγελιστρίας, αλλά αρκετά μακριά για να προστατεύεται η ανεξαρτησία της από το υπόλοιπο υπουργείο. Από τις πρώτες ενέργειές του ήταν η κατάργηση της παλιάς Λέσχης Καλλιτεχνών Ατελιέ στην Καραγιώργη Σερβίας, που, όπως δήλωσε στον Δημήτρη Ψαθά, είχε καταντήσει "κέντρο χαρτοπαιξίας των καθώς πρέπει κυριών", [35] και να ιδρύσει τη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, έναν νέο θεσμό, όπου συγκέντρωσε όλα τα καλλιτεχνικά σωματεία — ζωγράφους, γλύπτες, λογοτέχνες και μουσουργούς. Στην ομιλία του στα εγκαίνια της Στέγης (1938), ο Μπαστιάς είπε, «Μα είναι δυνατόν [...] να δει προκοπή και άνθηση πραγματική ο άνθρωπος όταν λογαριάζει χασομέρηδες τους πνευματικούς και καλλιτεχνικούς παράγοντες;». Εγκαινιάζει, επίσης, τον θεσμό της Πανελληνίου Καλλιτεχνικής Εκθέσεως στο Ζάππειο (1938), και των Κρατικών Λογοτεχνικών Βραβείων (1938). Για την Πανελλήνιο Καλλιτεχνική Έκθεση, ο Μπαστιάς με τον διευθυντή Καλών Τεχνών Παντελή Πρεβελάκη αγωνίστηκαν να υποστηρίξουν τις νεωτεριστικές τάσεις στην σύγχρονη τότε τέχνη, την εποχή που τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, όπως της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, είχαν θέσει σε διωγμό τους καλλιτέχνες της «παρακμής», όπως τους έλεγαν. Τελικά, παρά τις παρεμβάσεις των ακαδημαϊκών ζωγράφων στον Μεταξά, επεκράτησαν οι θέσεις του Μπαστιά και του Πρεβελάκη.

Τον Αύγουστο του 1938, ο Μπαστιάς ανακοίνωσε και τα ονόματα της πρώτης επιτροπής λογοτεχνικών βραβείων. Ήταν ο ίδιος και οι Παντελής Πρεβελάκης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Μιλτιάδης Μαλακάσης, Θόδωρος Συναδινός, Άριστος Καμπάνης και Λέων Κουκούλας. Τα βραβεία του 1938 αφορούσαν την ποίηση, το μυθιστόρημα, το δοκίμιο και το θέατρο και απενεμήθησαν στους Άγγελο Σικελιανό (ποίηση), Μενέλαο Λουντέμη, Κοσμά Πολίτη και Ειρήνη η Αθηναία (πεζογραφία), Κλέωνα Παράσχο και Πέτρο Ωρολογά (δοκίμιο), και Διονύσιο Ρώμα (θεατρικό έργο). Ακολούθησε άλλη μία απονομή το 1940 για τα Λογοτεχνικά Βραβεία του 1939 και διακόπηκαν λόγω του πολέμου, για να συνεχιστούν το 1956, πάλι με τον Μπαστιά στην επιτροπή, για να φανεί η συνέχεια με τα προπολεμικά βραβεία. Αλλά, και η Πανελλήνιος Καλλιτεχνική Έκθεση ακολούθησε την ίδια πορεία με τρεις εκθέσεις έως τον Απρίλιο του 1940. Συνεχίστηκε, δε, ο θεσμός το 1948.

Ένα από τα θέματα που απασχόλησαν τον Μπαστιά ήταν και η μουσική, την εποχή που δεν υπήρχε Κρατική Ορχήστρα. Υπήρχε η Συμφωνική Ορχήστρα του Ωδείου Αθηνών με μαέστρο τον Δημήτρη Μητρόπουλο και διευθυντή του Ωδείου τον μαέστρο Φιλοκτήτη Οικονομίδα (1889-1957), που λειτουργούσε μόνον πέντε μήνες το χρόνο. Σε συνεργασία με τον Οικονομίδα και με την υποστήριξη του Μητρόπουλου, που τότε ετοιμαζόταν να αναλάβει τη Συμφωνική Ορχήστρα της Μιννεάπολης, ο Μπαστιάς ανακοίνωσε τον Οκτώβριο του 1938 ότι από εκείνη τη μέρα η ορχήστρα θα λειτουργεί δώδεκα μήνες το χρόνο. Από την Μιννεάπολη ο Μητρόπουλος του τηλεγραφεύει: "Que

Dieu vous benisse grand ami, tout mon coeur avec vous" ("Ο Θεός να σας ευλογεί, μεγάλη φίλε. Η καρδιά μου είναι μαζί σας").[36]

Η ίδρυση της Κρατικής Λυρικής Σκηνής (1939-1941)

Γυρίζοντας από τη "Μεγάλη Τουρνέ", και αφού είχε λύσει το πρόβλημα της μονιμοποίησης της Συμφωνικής Ορχήστρας, προϋπόθεση για την ύπαρξη όπερας, ο Μπαστιάς ξεκίνησε τη δημιουργία της πρώτης Κρατικής Λυρικής Σκηνής. Καθοριστικό στην πραγματοποίηση της προσπάθειας ήταν η στέγαση του νέου θεάτρου, ειδικά όταν ο υπουργός-διοικητής πρωτεύουσας Κώστας Κοτζιάς είχε αποφασίσει την κατεδάφιση του νεοκλασικού Δημοτικού Θεάτρου, έργο του Ziller (Ερνστ Τσίλλερ, 1837-1923) που για χρόνια συζητήτο ως η πιο πιθανή λύση. Ο Μπαστιάς έλυσε το γόρδιο δεσμό της Λυρικής αποφασίζοντας να τη στεγάσει στο Βασιλικό Θέατρο. Στο πρόγραμμα των εγκαινίων του νέου θεάτρου στις 5 Μαρτίου 1940 έγραψε:

Για να δημιουργήσουμε ένα άλλο κτίριο Θεάτρου, με τον τεχνικό και φροντιστηριακό οπλισμό που 'χει σήμερα το Βασιλικό, και το έμπυχο τεχνικό υλικό που διαθέτει σήμερα, και πάρα πολλά χρήματα θα χρειάζονταν, μα κι' άλλα δέκα τουλάχιστον χρόνια. Στεγάζουμε το Λυρικό Θέατρο στην ίδια Σκηνή με το Θέατρο πρόζας σε τρόπο που να επωφεληθεί απ' όλα τα εφόδια ενός άρτιου και καλά οργανωμένου θεάτρου. Αν η γενική κατάσταση που κρατάει σ' ανησυχία όλον τον κόσμο ξεκαθαρίσει, κι' αν τα Δημόσια οικονομικά επιτρέψουνε τη δημιουργία και δεύτερου μεγάλου θεάτρου, τότε θα γίνη κι' αυτό. Στο μεταξύ όμως, η Λυρική Σκηνή θα 'χη αρχίσει. Και πριν ακόμα υπάρξουν τα άψυχα θα 'χη δημιουργηθή το καλύτερο έμπυχο υλικό για ένα μουσικό θέατρο.[37]

Το επόμενο πρόβλημα που αντιμετώπισε ο Μπαστιάς ήταν η στελέχωση της νέας όπερας. Ήθελε καλλιτέχνες με εμπειρία στα ευρωπαϊκά λυρικά θέατρα και νέους τραγουδιστές που θα μπορούσαν να διαμορφωθούν σωστά, μακριά από τα παλαιά στελέχη του Ελληνικού Μελοδράματος. Παρόμοιες απόψεις είχε εκφράσει και ο μαέστρος Δημήτρης Μητρόπουλος λέγοντας:

Φρονώ ότι δια να γίνη ελληνικόν μελόδραμα, μία δηλαδή κρατική λυρική σκηνή, δεν ημπορούν να χρησιμοποιηθούν οι παλαίμαχοι μελοδραματικοί μας καλλιτέχνη. [...] Θα το πω έστω και αν φανώ σκληρός, [...] οι σημερινοί ηθοποιοί του μελοδράματος είναι ακατάλληλοι. Διότι, απλούστατα, οι περισσότεροι είναι αμόρφωτοι μουσικώς ή εάν έχουν σχετική μουσικήν μόρφωσιν είναι κακομορφωμένοι. [...] Πρέπει να παύσει η βασιλεία των ηθοποιών που θέλουν να επιβάλλουν την προσωπικότητά τους στο έργο και να αρχίσει η βασιλεία των μαέστρων, δια να μπορέση να πάρη την πρωτεύουσαν θέσιν του το μουσικόν ακρόαμα. Στους μαέστρους πλέον —και κατόπιν εις τον σκηνοθέτην— πρέπει ν' ανήκη η ερμηνεία του έργου.[38]

Στο πρώτο επιτελείο συμμετείχαν: ο Εβραίος αρχιμουσικός της Volksoper της Βιέννης Walter Pfeffer (1897-1970), που μετά το Anschluss, την προσάρτηση της Αυστρίας από τη ναζιστική Γερμανία (1938), βρέθηκε πρόσφυγας και εξελίχθηκε σε έναν από τους σημαντικότερους στυλοβάτες της Λυρικής, ο Γερμανοεβραίος σκηνοθέτης της όπερας της Πράγας Renato Mordo, η Ισπανίδα λυρική υψίφωνος Ελβίρα ντε Ιντάλγκο (1892-1980), που είχε εμφανιστεί στο ρόλο της Ροζίνας στον Κουρέα της Σεβίλλης σε εξήντα παραστάσεις σε όλο τον κόσμο, δίπλα στον μεγάλο Enrico Caruso και προσελήφθη ως καλλιτεχνική σύμβουλος του Μπαστιά, η διευθύντρια χορωδίας Έλλη Νικολαΐδη (1914-1994), που εξορίστηκε για χρόνια στη Μακρόνησο, στο Τρίκερι και στη Χίο και ο χορογράφος Σάσα Μάχωφ. Το επιτελείο συμπληρώθηκε με 120 άτομα —σολίστ, χορωδία, μπαλέτο και σχολή μπαλέτου.

Στις 5 Μαρτίου 1940, εγκαινιάστηκε η Λυρική με την οπερέτα Νυχτερίδα (Γιόχαν Στράους ο νεότερος, 1825-1899), και ο μουσικοκριτικός του Ελευθέρου Βήματος Ιωάννης Ψαρούδας έγραψε:

Προχθές το βράδυ το πρόβλημα του ελληνικού επισήμου μελοδράματος, που τόσα χρόνια μας απασχολούσε, επί τέλους ελύθη, ο θρύλος έγινε πραγματικότητα. [...] Είνε άραγε ανάγκη να τονίσωμε το τι οφείλομε στον κ. Κωστή Μπασιτιά; [39]

Τον Ιούνιο του 1940, η σύμβουλος de Hidalgo ζήτησε από τον Μπασιτιά να ακούσει μία μαθήτριά της, τη δεκαεξάχρονη Μαριάννα Καλογεροπούλου, την μετέπειτα δραματική υψίφωνο Μαρία Κάλλας, που έμεινε στην ιστορία ως "La Divina". Μέσα σε μία εβδομάδα είχε υπογράψει το πρώτο της συμβόλαιο ως χορωδός της Λυρική, αλλά με εντολή του Μπασιτιά να μη συμμετέχει στις εργασίες της χορωδίας, για να συνεχίσει τις σπουδές της με την de Hidalgo. Τον Ιανουάριο του 1941, ενώ εμαίνεται ο πόλεμος στο Αλβανικό μέτωπο, ο Μπασιτιάς έδωσε την ευκαιρία στην Κάλλας να εμφανιστεί για πρώτη φορά επαγγελματικά σε μία απογευματινή παράσταση στον Βοκκάκιο του Φραντς φον Σουπέ. Η Κάλλας ποτέ δεν έπαψε να λέει ότι ο Μπασιτιάς ήταν ο πρώτος που την αναγνώρισε.

Κατοχή και Απελευθέρωση

Με την είσοδο των Γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα στις 27 Απριλίου 1941, ο Μπασιτιάς αποχώρησε από τη Γενική Διεύθυνση Γραμμάτων και Τεχνών και από το Βασιλικό Θέατρο, που αμέσως μετονομάστηκε Εθνικό Θέατρο. Φυλακίσθηκε στα κρατητήρια της οδού Ελπίδος με την κατηγορία ότι ασκούσε "έντεχνον φιλοαγγλικήν προπαγάνδαν", αργότερα αφέθηκε ελεύθερος αλλά αποφασίσθηκε ο εκτοπισμός του στην Άρτα ως "επικίνδυνος" —απόφαση που δεν υλοποιήθηκε. Συνεργάστηκε με τη Μαρίκα Κοτοπούλη ως σκηνοθέτης, αλλά το όνομά του δεν έμπαινε στο πρόγραμμα για να μην προκαλούν τις αρχές.

Σύντομα δημιούργησε ένα νέο θέατρο με τη χρηματοδότηση ενός Συριανού επιχειρηματία, το "Θέατρον Αθηνών", που είχε δύο τμήματα, το δραματικό και το λυρικό. Το πρώτο εμφανιζόταν στο θέατρο "Κυβέλης-Ούφα" στο Σύνταγμα και το δεύτερο στα παλαιά "Ολύμπια" της οδού Ακαδημίας. Αρκετοί ηθοποιοί του Εθνικού τον ακολούθησαν, όπως οι Ελένη Παπαδάκη, Θάνος Κωτσόπουλος, Χρήστος Ευθυμίου, Μαρία Αλκαίου, Κρινιώ Παπά και η υψίφωνος Ζωή Βλαχοπούλου. Από το ελεύθερο θέατρο ο Γιώργος Παππάς, και από το χώρο του λυρικού θεάτρου η Μαίρη Ταμπάση, ο Ευάγγελος Μαγκλιβέρας, η Μιρέιγ Φλερύ, ο Μάνος Φιλιππίδης κ.ά. υπέγραψαν συμβόλαια με το νέο θέατρο. Στον κύκλο του Θεάτρου Αθηνών προσχώρησαν και οι μαέστροι Τότης Καραλίβανος, Αντίοχος Ευαγγελάτος και Σπ. Βαλτετσιώτης, οι σκηνοθέτες Πέλος Κατσέλης, Ντίνος Γιαννόπουλος και Σωκράτης Καραντινός, οι σκηνογράφοι Γιώργος Βακαλό, Μάριος Αγγελόπουλος και Σπύρος Παπαλουκάς, και ως ενδυματολόγος, ηθοποιοός και μεταφραστής ο μετέπειτα αξιολογός σκηνοθέτης Αλέξης Σολομός.

Ο θεατρικός συγγραφέας Αλέκος Σακελλάριος διηγείται πώς ο Γερμανός φρούραρχος κάλεσε όλους τους διευθυντές θεάτρων στην Kommandantur, στο γερμανικό αρχηγείο, για να τους επιπλήξει επειδή δεν περιελάμβαναν αρκετά γερμανικά έργα στο ρεπερτόριό τους. Εκεί, εκτός του Σακελλάριου ήταν ο Μπασιτιάς, ο σύζυγος της Κοτοπούλη, Γιώργος Χέλμης, ο Βασίλης Αυλωνίτης, ο Θόδωρος Κρίτας κ.ά. Ο Γερμανός ξεκίνησε με τον Μπασιτιά ρωτώντας τον αν έχει αντίρρηση να ανεβάσει γερμανικά έργα, και όταν ο Μπασιτιάς απάντησε ότι δεν έχει, τον ρώτησε αν είχε υπόψη του κανένα. Ο Μπασιτιάς είπε τότε: "Βεβαίως, τους Ληστές του Σίλλερ!", ένα έργο για την αντίσταση στο ζυγό και τον μέχρι θάνατο αγώνα κατά της τυραννικής εξουσίας. Ο Γερμανός πήδηξε τρία μέτρα: "Τι είναι αυτά που λέτε; Αυτό το έργο είναι απαγορευμένο". Ο Μπασιτιάς απάντησε: "Γιατί, Μήπως δεν είναι Γερμανός ο Σίλλερ; Ή δεν κατάλαβα καλά". Και ο Σακελλάριος συνεχίζει: "Αυτή η λεβεντιά του Μπασιτιά έδωσε και σε μας τους άλλους το κουράγιο να αντιδράσουμε".[40]

Το Θέατρον Αθηνών λειτούργησε από τις 10 Οκτωβρίου 1942 έως τις 6 Ιανουαρίου 1943, όταν ο χρηματοδότης χρεοκόπησε και ο Μπαστιάς πούλησε το μοναδικό του σπίτι στη Γλυφάδα για τις αποζημιώσεις των καλλιτεχνών και των τεχνικών. Ο Αλέξης Σολομός, που έζησε από κοντά την πορεία του Θεάτρου, έγραψε πικρά:

Κι ο Μπαστιάς περνάει, δίχως κανέναν απ' το λαό του να του κάνει πια τεμενά, χωρίς κανένα χαμόγελο να εκλιπαρεί την εύννοιά του όπως πρώτα.[41]

Καταστραμμένος οικονομικά, χωρίς εργασία, έχοντας εκδιωχθή από τους Γερμανούς, που είχαν επιτάξει το διαμέρισμα που νοίκιαζε στην οδό Αμερικής, χωρισμένος από τη δεύτερη σύζυγό του, τη φιλόλογο και ιστορικό της τέχνης Έφη Φερεντίνου, βρήκε ένα διαμέρισμα στην οδό Μαυροματέων, όπου εγκαταστάθηκε μαζί με τον επτάχρονο γιό του, Γιάννη. Τον Αύγουστο 1943 ανέλαβε τη στήλη κριτικής βιβλίου στην εφημερίδα Η Βραδυνή και τον Οκτώβριο 1943 αναλαμβάνει σκηνοθέτης στο θίασο Βασίλη Αργυρόπουλου στην Ιπποκράτους. Δημιουργεί, επίσης, τη δραματική σχολή Μπαστιά στο σαλόνι του σπιτιού του, όπου πολλοί νέοι και νέες έτρεξαν να φοιτήσουν στον μεγάλο θεατράνθρωπο. Το καλοκαίρι του 1943 γράφει και την κωμωδία Ο Αριστοφάνης, "σε θλιβερές ώρες απομόνωσης", όπως ο ίδιος λέει στην εισαγωγή του, έχοντας κατανοήσει ότι η αναβίωση της αττικής κωμωδίας έπρεπε να ακολουθήσει την αναβίωση του αρχαίου δράματος, αντί να περιορίζεται σε οικτρά μπουλούκια που πρόσφεραν βωμολοχία και προστυχιά στην επαρχία. Ο θεατρικός κριτικός Κώστας Γεωργουσόπουλος έγραψε για τον Αριστοφάνη του Μπαστιά:

Το κεντρικό όμως μοτίβο [του Αριστοφάνη], που ο Μπαστιάς το επαναφέρει τρεις τουλάχιστον φορές μέσα στο έργο, είναι η [...] "Αναβίωση της Αρχαίας Κωμωδίας". Πράγμα για το 1943 ουτοπικό! Αλλά τίποτα δεν είναι τυχαίο. Ο Μπαστιάς, ο γενικός διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου στην ένδοξη [τετραετία 1937-1941] εισηγήθηκε και ο Ροντήρης πραγμάτωσε ως σκηνοθέτης τη συστηματική Αναβίωση του Αρχαίου Δράματος. [...] Να, λοιπόν, που ο Μπαστιάς είχε στο νου του προσεχώς να προχωρήσουν στην αναβίωση και της Αριστοφανικής Κωμωδίας, που έως τότε ήταν ανυπόληπτη υπόθεση, πράγμα που απηχείται και στο έργο που μας απασχολεί. [42]

Με την Απελευθέρωση στις 12 Οκτωβρίου 1944, ο Μπαστιάς άρχισε μία γενικότερη συνεργασία με τη Βραδυνή και το καλοκαίρι του 1945 συμφώνησε με τον εκδότη της φιλοβασιλικής εφημερίδας Ελληνικόν Αίμα Λάζαρο Πηνιάτογλου και τους συνεκδότες του Κωνσταντίνο Βοβολίνη και Γιάννη Μήλιο να αναλάβει ανταποκριτής στη Μέση Ανατολή και το καλοκαίρι του 1946 να φύγει για τη Νέα Υόρκη, ως ανταποκριτής τους διαπιστευμένος στα Ηνωμένα Έθνη. Έτσι, στα τέλη Ιουνίου 1946, ο Μπαστιάς, συνοδευόμενος από τον γιό του Γιάννη, αναχώρησε με το πλοίο για τη Νέα Υόρκη, όπου θα μείνει οκτώ χρόνια.

Ξένος ανταποκριτής στη Νέα Υόρκη (1946-1954)

Ο Κωστής Μπαστιάς θα μείνει στη Νέα Υόρκη από το καλοκαίρι του 1946 έως το 1954, όταν οι περισσότερες Αθηναϊκές εφημερίδες αναγκάστηκαν να ανακαλέσουν τους ανταποκριτές τους λόγω της υποτίμησης της δραχμής από τον υπουργό Συντονισμού της κυβερνήσεως Παπάγου, Σπύρο Μαρκεζίνη. Ο θεατρικός επιχειρηματίας Θόδωρος Κρίτας, που ζούσε και αυτός στη Νέα Υόρκη, έγραψε για τον Μπαστιά και τους άλλους "απόδημους Αθηναίους" λέγοντας:

Συναντιέμαι συχνά μαζί του. Παρόλες τις δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Μπαστιάς, όπως και οι άλλοι ομότεχνοί του [...] δεν χάνει το χιούμορ του. Ξεκινάει φτου κι απ' την αρχή, μια καινούργια καριέρα, στέλνοντας ανταποκρίσεις στην Αθήνα [...]. Μας μαζεύει στο μικρό διαμέρισμα που έχει νοικιάσει και αρχίζει πάλι να φτιάχνει τις... ξεγυρισμένες μακαρονάδες που ήταν η τέχνη του.[43]

Σύντομα κινείτο άνετα ανάμεσα στους κορυφαίους της αμερικανικής πολιτικής, όπως τους προέδρους των πανίσχυρων Επιτροπών Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερουσίας και της Βουλής των Αντιπροσώπων, της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας κ.ά., εξασφαλίζοντας πληροφορίες και συνεντεύξεις. Προσέγγισε επίσης τους εξόριστους ηγέτες ανατολικών κρατών, που είχαν βρει άσυλο στις Η.Π.Α., όπως ο Αλέξανδρος Κέρενσκι, πρόεδρος της προσωρινής κυβερνήσεως του 1917 στη Ρωσία, ο Βλαδίμηρος Ζενίνωφ, ηγέτης των σοσιαλεπαναστατών και αντιπάλων του Λένιν, ο Βόρις Νικολάεφσκυ, ηγετική μορφή του ρωσικού μενσεβικισμού, ο Γρηγόρης Γκαφένκο, πρώην υπουργός Εξωτερικών της Ρουμανίας, η κόμισσα Αλεξάνδρα Τολστόι, κόρη του Λέωντος Τολστόι, κ.ά. Συναντιόταν επίσης με όλους τους εξ Αθηνών σημαίνοντες, που έφθαναν στην Νέα Υόρκη, όπως ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, οι πολιτικοί αρχηγοί Γεώργιος Παπανδρέου και Σοφοκλής Βενιζέλος, ο μόνιμος υφυπουργός Εξωτερικών Παναγιώτης Πιπινέλης,[44] ο αρχηστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος, οι λογοτέχνες Μ. Καραγάτσης και Γιώργος Θεοτοκάς, ο δημοσιογράφος Δημήτρης Ψαθάς κ.ά.

Στον μικρό Ελληνικό κύκλο του Μπασσιά στην Νέα Υόρκη συμμετείχαν επίσης ο μάεστρος Δημήτρης Μητρόπουλος, ο δημοσιογράφος και θεατρικός συγγραφέας Αλέκος Λιδωρίκης, η φωτογράφος Nelly's, ο ιατρός-ερευνητής Γιώργος Παπανικολάου (Dr. Pap), ο βραβευμένος ιατρός-ερευνητής Γιώργος Κ. Κοτζιάς, οι εφοπλιστές Γιάννης Θεοδωρακόπουλος και Μιχάλης Περατικός, ο μετέπειτα πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων Αθανάσιος Τσαλδάρης και ο σκηνοθέτης Αλέξης Σολομός.

Τον Οκτώβριο του 1947, το Ελληνικόν Αίμα διακόπτει την έκδοσή του, αλλά αμέσως Η Βραδυνή προσλαμβάνει τον Μπασσιά και την άνοιξη του 1949, ο νέος εκδότης της ημερήσιας εφημερίδας της Νέας Υόρκης Εθνικός Κήρυξ, ο Μπάμπης Μαρκέτος, αναθέτει στον Μπασσιά και στον Λιδωρίκη από μία καθημερινή στήλη ο καθένας, για να ενισχύσει το επιτελείο του με δύο γερές αθηναϊκές υπογραφές. Την ίδια εποχή, ο Μπασσιάς συμφωνεί με την πρώην συζυγό του, την Έφη Φερεντίνου, να επανασυνδεθούν και να ξαναπαντρευτούν, ερχόμενη στη Νέα Υόρκη —κάτι που απεδείχθη αρκετά δύσκολο λόγω των διασυνδέσεων της Φερεντίνου με το Ε.Α.Μ. [45]

"Φαίνεται περίεργο πως, στα χρόνια που ζει στη Νέα Υόρκη, ο Μπασσιάς θα απορροφηθεί από τη θρησκεία, θα ασχοληθεί με την παράδοση και θα αναπτύξει μια αντιδυτική θέση, όχι στη διεθνή πολιτική, αλλά στην πνευματικότητα. Στον ισοπεδωτικό χείμαρρο νέων ιδεών της μεταπολεμικής Αμερικής, θα αντισταθεί επιστρέφοντας στις ρίζες και στις παραδόσεις της γενέτειράς του. Στα κείμενά του στον Εθνικό Κήρυκα της Νέας Υόρκης αναφέρεται όλο και πιο συχνά στην ορθοδοξία, στην πίστη και στην ελληνικότητα." [46] Η γνωριμία του με τον Αρχιεπίσκοπο Αμερικής Αθηναγόρα, που το 1948 θα εκλεγεί Οικουμενικός Πατριάρχης, θα εξελιχθεί σε μία σχέση συμβούλου σε πολιτικά και θρησκευτικά θέματα, όπου καλείται να εκφράσει τη γνώμη του για απόρρητα ζητήματα, όπως επιστολές του προέδρου Harry S. Truman (Χάρι Τρούμαν), πολιτικές αποφάσεις του Πάπα της Ρώμης Πίου του ΙΒ΄ ή απόψεις του πριμάτου της καθολικής εκκλησίας στην Αμερική Francis καρδινάλιου Spellman (Φράνσις Σπέλμαν), με τον οποίο ο Μπασσιάς διατηρούσε τακτική επικοινωνία.

Στη Νέα Υόρκη ο Μπασσιάς συγγράφει το κλασικό του ιστορικό μυθιστόρημα, Ο Παπουλάκος, για τον καλόγερο, που ξεσήκωσε το Μοριά την εποχή του Βασιλέα Όθωνα με τα κηρύγματά του. Το έργο δημοσιεύθηκε σε συνέχειες στη Βραδυνή στην Αθήνα και στον Εθνικό Κήρυκα στην Νέα Υόρκη, όπου τυπώθηκε και σε βιβλίο. Οι μαρξιστές ιστορικοί Γιάννης Κορδάτος και Δημήτρης Φωτιάδης θα εξαπολύσουν τα βέλη τους κατά του Παπουλάκου, ενώ υποστηρικτές του Μπασσιά, με τα άρθρα τους, θα εμφανιστούν ο αγιογράφος και συγγραφέας Φώτης Κόντογλου, ο Βασίλης Λαούρδας, αργότερα διευθυντής του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου της Θεσσαλονίκης, ο κριτικός Γιάννης Χατζίνης, ο εκδότης της εγκυκλοπαίδειας Ήλιος Γιάννης Πασσάς και ο ποιητής Ντίνος Χριστιανόπουλος. Ο ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας Κ. Θ. Δημαράς,

που υπήρξε ο σημαντικότερος μελετητής του νεοελληνικού Διαφωτισμού, δηλαδή των θέσεων που μαχόταν ο Παπουλάκος, σε κριτική του θα τον αποκαλέσει, "ο παράξενος εκείνος ρασοφόρος [που ξεσήκωσε] την Ελλάδα σε δυνατά κύματα φανατισμού και μισαλλοδοξίας", ενώ θα καταλήξει: "Ανεξάρτητα από θρησκευτικές πεποιθήσεις, είναι πολύ καλό ότι η δική μας γενιά έχει ευρύνει τις δυνατότητες για την ιστορική κρίση της και έχει αυξήσει έτσι τις πιθανότητες για την προσπέλαση προς την αλήθεια".[47]

Η επιστροφή στην Αθήνα

Το Σεπτέμβριο του 1954, ο Κωστής Μπαστιάς φθάνει στην Αθήνα μετά οκτώ χρόνια απουσίας, έχοντας ξαναχωρίσει με τη σύζυγό του Έφη Φερεντίνου και έχοντας αφήσει τον δεκαοκτάχρονο γιο του στην Αμερική να αρχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές του. Είναι έτοιμος για καινούργιες καριέρες και ένα νέο γάμο, τον τέταρτο. Συνεχίζει τη συνεργασία του με την εφημερίδα Η Βραδυνή, γράφοντας επιφυλλίδες, πολιτικά σχόλια, μόνιμες εβδομαδιαίες στήλες όπως οι "Βραδυνές σκέψεις" και η "Ορθόδοξος Πνευματικότητα" και περιπετειώδη, εικονογραφημένα, λαϊκά αναγνώσματα με δράση και έρωτες σε εκατοντάδες συνέχειες, όπως Ο Λάμπρος Κατσώνης και η κουρσάρισσα Ελεφάντω. Με το θάνατο του πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπάγου στις 4 Οκτωβρίου 1954 και την άνοδο του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία, ο Μπαστιάς βρίσκεται στον πειρασμό να αφήσει πάλι τη δημοσιογραφία και να επιστρέψει στο θέατρο. Ως συμμετέχων τακτικά στο μικρό όμιλο των συνδαιτυμόνων του νέου πρωθυπουργού, δεχόταν συχνά τα ερωτήματά του σχετικά με την πορεία της Λυρικής Σκηνής, πολλές φορές παρουσία του υπουργού Προεδρίας Κωνσταντίνου Τσάτσου.

Στις αρχές Μαΐου 1957, ο Καραμανλής κάλεσε στο γραφείο του τον Μπαστιά, παρουσία του αρμοδίου υπουργού Παιδείας, και του πρότεινε επισήμως να αναλάβει τη γενική διεύθυνση της Λυρικής Σκηνής. Ο Μπαστιάς επιφυλάχτηκε να απαντήσει γραπτώς. Στην επιστολή [48] εμένει στην άρνησή του, αλλά συμβουλευτικά επικρίνει το νόμο και τον οργανισμό της Λυρικής, διότι "διέπονται από πνεύμα δημοσιούπαλληλικόν, ασυμβίβαστον προς την φύσιν ενός καλλιτεχνικού ιδρύματος", αλλά και τη "σφαλερά αντίληψη" ότι αρκεί ένας ικανός γενικός διευθυντής "δια να σωθεί η κατάσταση". Προτείνει, δε, όλες οι εξουσίες να συγκεντρώνονται στα χέρια του "γενικού", την πρόσληψη ξένου σκηνοθέτη "εγνωσμένου κύρους", όπως ο σκηνοθέτης της Metropolitan Opera της Νέας Υόρκης Ντίνος Γιαννόπουλος, ξένου μαέστρου ειδικού στο μελόδραμα, την εκκαθάριση του καλλιτεχνικού προσωπικού "από στοιχεία εντελώς μειωμένης ή και κάποτε ανυπάρκτου καλλιτεχνικής αποδοτικότητας" κ.ά. Η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να δεχθεί τις προτάσεις Μπαστιά και η Λυρική συνέχισε να παραπαίει για τα επόμενα δύο χρόνια. Ο "εξάρχων" βιολιστής της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών Φρειδερίκος Βολωνίνης δήλωσε σε συνέντευξή του:

Όσο για την κακοδαιμονία της Λυρικής Σκηνής έχω να σας πω το εξής: ότι, δηλαδή, για την κατάντια της φταίει το γεγονός ότι ποτέ δεν διοικήθηκε από έναν διευθυντή αμερόλυπτο και ικανό. Μόνο ένας τέτοιος υπήρξε, ο ιδρυτής της κ. Κ. Μπαστιάς και μόνο μ' έναν τέτοιο θα μπορούσε και πάλι να ορθοποδήσει.[49]

Δύο προσπάθειες του υπουργού Προεδρίας Κυβερνήσεως Κωνσταντίνου Τσάτσου να λυθεί η τραγελαφική κατάσταση στη Λυρική με την πρόταση διορισμού του δημοσιογράφου και καλλιτεχνικού διευθυντή του Φεστιβάλ Αθηνών (1957) Αχιλλέα Μαμάκη και μετά τον διορισμό του διεθνούς κύρους σκηνοθέτη Ντίνου Γιαννόπουλου δεν απέδωσαν λόγω των περιορισμένων εξουσιών που επέτρεπε ο νόμος στον γενικό διευθυντή, κ.ά. Μετά την παραίτηση του Γιαννόπουλου (22 Σεπτεμβρίου 1958), ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής κάλεσε ξανά τον Μπαστιά και, παρουσία του υπουργού Παιδείας Γιώργου Βογιατζή, του ζήτησε να γίνει αμέσως μέλος του Δ.Σ. και ταυτοχρόνως να διατυπώσει σε συνεργασία με τον υπουργό νέο οργανισμό εσωτερικής λειτουργίας και ότι άλλο θεωρούσαν απαραίτητο. Στις 30 Ιανουαρίου 1959, οι

εφημερίδες δημοσιεύουν την είδηση, "Ο κ. Μπασσιάς θα δεχθή να αναλάβει την διεύθυνση της Λυρικής υπό όρους", και στις 17 Μαρτίου 1959 αναλαμβάνει προσωρινά τη θέση του διευθύνοντος συμβούλου, ασκώντας πλέον ουσιαστικά τη διοίκηση. Θα περάσουν οκτώ μήνες για να αναλάβει και τυπικά τον πλήρη έλεγχο της Λυρικής, με τη δημοσίευση του διορισμού του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 18 Νοεμβρίου 1959 ως γενικός διευθυντής και πρόεδρος του Δ.Σ.

Εθνική Λυρική Σκηνή και Μαρία Κάλλας (1959-1964)

Ουσιαστικά από το Μάρτιο και τυπικά από το Νοέμβριο του 1959, ο Μπασσιάς αναλαμβάνει και πάλι τα ινία της Λυρικής ως πρόεδρος του Δ.Σ. και γενικός διευθυντής, δηλαδή ελέγχων και ελεγχόμενος. Εκκαθαρίζει το προσωπικό, όπως είχε πει στην επιστολή του στον πρωθυπουργό, μεταξύ των οποίων φεύγουν και ένδεκα σολίστ, αυξάνει τις αμοιβές των υπολοίπων και τους καταβάλλει αμέσως και τις άδειες των τελευταίων τριών ετών που δεν είχαν καταβληθεί λόγω ταμειακών προβλημάτων. Τα επόμενα πέντε χρόνια, έως την αντικατάστασή του το Σεπτέμβριο του 1964 από τη νέα κυβέρνηση Παπανδρέου με τον μάεστρο Μενέλαο Παλλάντιο, αποκαλούνται "η χρυσή εποχή Μπασσιά". Όπως περιγράφει ο βαθύφωνος μονωδός Βασίλης Φακίτσας:

Έχω την τύχη να τραγουδάω στη Λυρική από την εποχή που κάθε πρεμιέρα της ήταν και καλλιτεχνικό γεγονός. Μιλώ για την εποχή που διευθυντής ήταν ο Κωστής Μπασσιάς. Αυτός ο άνθρωπος υπήρξε ο ουσιαστικός ιδρυτής της ΕΛΣ κι όμως, στο φουαγιέ του θεάτρου, δεν υπάρχει ούτε μία φωτογραφία του. [...] [Τώρα] είμαστε πέντε μήνες το χρόνο εργαζόμενοι της Λυρικής και επτά πελάτες του διπλανού ζαχαροπλαστείου".[50]

Ο μελετητής της ιστορίας της λυρικής τέχνης στην Ελλάδα Νίκιας Λούντζης, στο άρθρο του στο ένθετο αφιέρωμα για την Εθνική Λυρική Σκηνή της εφημερίδας Η Καθημερινή, τοποθετεί τον Κωστή Μπασσιά διαχρονικά στην Λυρική από την ίδρυσή της έως τις μέρες μας, είτε με την παρουσία του είτε με την επιρροή του:

Το 1938 ο ευφυέστατος Κωστής Μπασσιάς [...] αγωνίστηκε όχι μόνο για τη δημιουργία Κρατικής Λυρικής Σκηνής, αλλά Λυρικής Σκηνής συγκεκριμένων στόχων. Οι στόχοι ένα τρίπτυχο: διεύρυνση και εκσυγχρονισμός ρεπερτορίου, αλλαγή καλλιτεχνικής προσέγγισης, θίασος πειθαρικών πρωταγωνιστών (όχι ανένταχτων αστέρων). [...] Κατά τη δεκαετία 1940-1950, πάντα στο πλαίσιο Μπασσιά, συνεχίζονται οι προσπάθειες ποιοτικής αναβάθμισης, αλλά και διεύρυνσης του ρεπερτορίου. Στυλοβάτες είναι οι νέοι μάεστροι Αντίοχος Ευαγγελάτος, Λεωνίδας Ζώρας και ο βετεράνος του Ελληνικού Μελοδράματος, Τότης Καραλίβανος. [...] Το 1959 αναλαμβάνει εκ νέου τη γενική διεύθυνση της ΕΛΣ ο Κωστής Μπασσιάς, που σφραγίζει την εικοσαετία του δημιουργήματός του, με μια νέα περίοδο υψηλών στόχων και φρονήματος (με αποκορύφωση τις εμφανίσεις της Μαρίας Κάλλας στην Επίδαυρο). Τον «χρυσό αιώνα» Μπασσιά (1959-1964) ακολουθεί μια ικανοποιητική πορεία της Εθνικής Λυρικής Σκηνής μέχρι σήμερα [2003].[51]

Αλλά, και ο μουσικοκριτικός της Καθημερινής Νίκος Δοντάς, στο άρθρο του στο ίδιο αφιέρωμα, που επιμελήθηκε εξολοκλήρου, παρατηρεί τη διαχρονική επιρροή του Μπασσιά στην Λυρική γράφοντας:

Η περίοδος έως το 1967 προσδιορίζεται καλλιτεχνικά από τις επιλογές του ιδρυτή της ΕΛΣ, Κωστή Μπασσιά, που ανέλαβε εκ νέου δραστηριότητα το 1959. [...] Στην πενταετία που παρέμεινε στο πηδάλιο του θεάτρου ο Μπασσιάς, δόθηκαν συνολικά περίπου 30 έργα σε πρώτη παρουσίαση από την ΕΛΣ. Το ρεπερτόριο παρουσίασε πρωτοφανή πρωτοτυπία έχοντας εμφανή διάθεση να παρακολουθήσει τις διεθνείς τάσεις της εποχής. [...] Ως θετική καταγράφεται η τόλμη των ιθυνόντων και ο συνακόλουθος εμπλουτισμός -έστω υπό όρους- της αθηναϊκής ζωής. [52]

Με τον Μπαστιά, οι παραστάσεις της Λυρικής Σκηνής έγιναν ξανά καλλιτεχνικό και κοσμικό γεγονός. Οι μετακλήσεις καλλιτεχνών διεθνούς εμβέλειας, όπως ο Ισπανός βαρύτονος Manuel Ausensi στην Άλκηστη του Gluck (Κρίστοφ Βίλιμπαλντ Γκλουκ) και στον Ναμπούκο του Verdi (Τζουζέπε Βέρντι), ο αγαπητός μπάσος του Αρτούρο Τοσκανίνι Νίκος Μοσχονάς (1907-1975), που επί είκοσι πέντε χρόνια μεσουρανούσε στη Metropolitan Opera της Νέας Υόρκης, στον Φάουστ του Gounod, ο διάσημος Γιουγκοσλάβος βαθύφωνος Μιροσλάβ Τσαγκάλοβιτς στον Μπόρις Γκοντούνοφ του Μουσσόργκσκυ, ανέβασαν την Λυρική στη συνείδηση του κοινού, αλλά και το ηθικό των καλλιτεχνών της, που ήταν πάλι υπερήφανοι για το έργο τους.

Αλλά το μόνο που θα τοποθετούσε την ΕΛΣ στον παγκόσμιο χάρτη της όπερας ήταν μία παράσταση με την Μαρία Κάλλας. Η Κάλλας είχε όμως δηλώσει, μετά τα γεγονότα του 1957, που μετατρέπανε το ρεσιτάλ της σε πολιτικό θέμα, να μην ξανατραγουδήσει στην Ελλάδα. Τότε, είχε συμφωνήσει με το Φεστιβάλ Αθηνών να δώσει στο Ηρώδειο δύο ρεσιτάλ, με μαέστρο τον αρχιμουσικό της Σκάλας του Μιλάνου Αντονίνο Βότο, στις 1 και 5 Αυγούστου 1957. Οι αρχηγοί της αντιπολίτευσης Γεώργιος Παπανδρέου και Σοφοκλής Βενιζέλος, με τη συνεργασία των εφημερίδων Τα Νέα και Το Βήμα, αποφάσισαν να θέσουν θέμα για το ύψος της αμοιβής, μετατρέποντάς την σε μείζων πολιτικό θέμα. Ο Παύλος Παλαιολόγος από Το Βήμα προέτρεπε το κοινό να μπιϊκοτάρει τα ρεσιτάλ και έγραφε: "Θεέ μου! Έχει προσβληθεί το εθνικό φιλότιμο!". [53] Ενώ, ο Δημήτρης Ψαθάς θα προσθέσει στα Νέα:

Η στήλη αυτή ομολογεί ειλικρινά ότι ντρέπεται γιατί ασχολήθηκε τόσες φορές με την αντιπαθή αυτή διαπρεπή κυρία που ήρθε να ξαφρίσει τα δολάρια της φτώχιας μας. [54]

Το ξενοδοχείο Μεγάλη Βρεταννία είχε πολιορκηθεί από Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους, λυρικούς καλλιτέχνες, φωτορεπόρτερ και αστυφύλακες. Ο νεαρός δημοσιογράφος Φρέντυ Γερμανός περιέγραψε τη σκηνή:

[Η Κάλλας] είχε κλειδωθεί στο δωμάτιό της και φώναζε: "Διώξτε τους όλους", αρνούμενη να εμφανιστεί στο Ηρώδειο. Ο μόνος που μπαινόβγαινε ελεύθερα στο δωμάτιό της ήταν ο Μπαστιάς. [55]

Τελικά, η πρεμιέρα έγινε στις 5 Αυγούστου και η Κάλλας αποθεώθηκε. Η πικρία της, όμως, ήταν μεγάλη, που δεν σεβάστηκαν ούτε την προσωπική της ζωή, και την οδήγησε στην απόφαση να μην ξαναπαρουσιαστεί στην Ελλάδα. Από το 1959 που ανέλαβε τη διοίκηση της Λυρικής, ο Μπαστιάς άρχισε την προσπάθεια να μεταπείσει την Κάλλας και να την φέρει στην Ελλάδα να τραγουδήσει στην πρώτη παρουσίαση όπερας στην Επίδαυρο. Θα ήταν ένα παγκόσμιο καλλιτεχνικό γεγονός! Της πρότεινε, επίσης, να προσφέρει την αμοιβή της, 15.000 δολαρίων για τρεις παραστάσεις, για τη δημιουργία μιας υποτροφίας για νέους λυρικούς καλλιτέχνες να σπουδάσουν στο εξωτερικό. Στο ποσό αυτό θα προσέφερε και η Λυρική Σκηνή ένα αντίστοιχο ποσό. Η ιδέα άρεσε στην Κάλλας και θα οδηγούσε και σε μία συμφιλίωση με τη χώρα των προγόνων της. Πρότεινε στον Μπαστιά να ανεβάσουν τη Νόρμα του Bellini (Βιντσέντζο Μπελίνι). Έτσι δημιουργήθηκαν και οι "Υποτροφίες Μαρία Κάλλας".

Στις 9 Αυγούστου 1960, η Μαρία Κάλλας έφθασε στο αεροδρόμιο του Ελληνικού, όπου την περίμενε ο Μπαστιάς να την οδηγήσει στη συνέντευξη τύπου που είχε οργανωθεί στην Αθήνα. Εκεί η Κάλλας είπε στους δημοσιογράφους:

Θα 'θελα να καταλάβετε ένα πράγμα. Είμαι ευγνώμων στον κύριο Μπαστιά διότι, όταν ήμουν δεκατεσσάρων, δεκαπέντε ετών, μου φαίνετε, [...] έκανα οντισιόν, τότε που γινόταν η Εθνική Λυρική Σκηνή, και ο κύριος Μπαστιάς [...] συμφώνησε με την κυρία ντε Ιντάλγκο να μου δώσουν ένα ποσόν για να καθίσω εις την διάθεσιν της Λυρικής Σκηνής να μελετώ. [...] Αυτό δεν μπόρεσα να το ξεχάσω. Επομένως, πρώτα απ' όλα διότι ο κύριος Μπαστιάς έχει μυαλό, αυτιά και, όπως το

λένε ιταλικά, μύτη, naso, δηλαδή μυρίζει μια αξία, με εμπιστευτήκε, και για ευγνωμοσύνη, για να του ανταποδώσω αυτό, είπα, όταν μου έγγραψε για την Επίδαυρο, να κάνουμε μια όπερα [...], για ευγνωμοσύνη προς αυτή τη χειρονομία του, είπα θα κάνουμε μια όπερα.

Όσο για την αμοιβή της και τις υποτροφίες, η Κάλλας ζητάει από τον Μπαστιά, "Να το εξηγήσεις καλύτερα από μένα;". Και ο Μπαστιάς συνεχίζει τη συνέντευξη:

Η κυρία Κάλλας μου εμήνυσε προ μηνών από το Μιλάνο και μου είπε και στο τηλέφωνο ότι, έναντι αυτών [...] που είχαμε, τέλος πάντων, πράξει τότε υπέρ αυτής, θα επιστρέψει εις την Λυρική Σκηνήν το ποσόν των 15.000 δολαρίων [...]. Και αυτό το ποσόν, κατά την φράσιν της ίδιας, το επιστρέφει δια να κάνω δι' άλλους, εκείνο το οποίο έκανα τότε για την ίδια. [Αυτό το κεφάλαιο] θα ενισχυθεί και από την Λυρική Σκηνή. [...] Έτσι γίνεται και καθιερούται ένα είδος υποτροφίας Μαρίας Κάλλας. [56]

Η πρεμιέρα της Νόρμα στις 24 Αυγούστου 1960 υπήρξε η πιο λαμπρή στιγμή στην εικοσαετή ιστορία της Λυρικής Σκηνής. Για πρώτη φορά έγινε είδηση στον παγκόσμιο τύπο. Οι Times του Λονδίνου έγγραφαν με ενθουσιασμό: "August, 1960, will surely go down as a landmark in the annals of Greek artistic history" (Ο Αύγουστος, 1960, σίγουρα θα καταγραφεί ως ορόσημο στα χρονικά της Ελληνικής καλλιτεχνικής ιστορίας).[57] Μία εβδομάδα μετά την αναχώρηση της Κάλλας, αναχώρησε και ο Μπαστιάς για το Μιλάνο, μεταφέροντας δύο παράσημα, έπειτα από προσωπική του εισήγηση στο υπουργείο Εξωτερικών. Το πρώτο, Ταξιάρχης του Τάγματος της Ευποίας, για την Κάλλας και το δεύτερο, Ταξιάρχης του Φοίνικος, για τον μαέστρο Tulio Serafin. Τα παρέδωσε στον Έλληνα πρόξενο στο Μιλάνο για να τα απονεμίει στην τελετή που οργανώθηκε. Ο ίδιος ο Μπαστιάς επέδωσε στην Κάλλας μία ανάγλυφη χρυσή κατανομή της, που είχε φιλοτεχνήσει ο γλύπτης Νίκος Περαντινός και που αργότερα κατασκευάστηκε από το ίδιο πρόπλασμα το μετάλλιο που εξέδωσε η Λυρική Σκηνή για τις παραστάσεις της Νόρμα. Μετά την τελετή, ο γενικός διευθυντής της Scala του Μιλάνου Antonio Ghiringhelli παρέθεσε επίσημο γεύμα προς τιμή της Κάλλας και του Μπαστιά. Ο Μπαστιάς πίστευε ότι εκείνη η μέρα αποτελούσε την απόλυτη δικαίωση της Κάλλας.

Έως τα Χριστούγεννα του 1960, ο Μπαστιάς συμφώνησε με την Κάλλας να εμφανιστεί ξανά στην Επίδαυρο τον Αύγουστο του 1961, στη Μήδεια του Luigi Cherubini (Λουίτζι Κερουμπίνι), με τον Jon Vickers (Ιάσων), τη Σούλα Γλαντζή (Γλαύκη), την Κική Μορφονιού (Νέρις) κ.ά. Μαέστρος ο Nicola Resigno, σκηνοθέτης πάλι ο Αλέξης Μινωτής και σκηνογράφος-ενδυματολόγος ο Γιάννης Τσαρούχης. Η αμοιβή της Κάλλας και για τις δύο παραστάσεις συμφωνήθηκε να πάει πάλι στο ειδικό ταμείο για τη δημιουργία των "Υποτροφιών Μαρία Κάλλας". Η πρεμιέρα της Μήδειας έγινε στις 6 Αυγούστου 1961 με μεγάλη επιτυχία.

Πρεμιέρα της Μήδειας του Κερουμπίνι στην Επίδαυρο, 6 Αυγούστου 1961. Από αριστερά: ο σκηνογράφος Γιάννης Τσαρούχης, ο Κωστής Μπαστιάς, η Μαρία Κάλλας και ο σκηνοθέτης Αλέξης Μινωτής υποκλίνονται στους 15.000 θεατές. Φωτογραφία Κώστας Μεγαλοκονόμου (Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

Μετά το θάνατο, τον Απρίλιο του 1961, του γενικού διευθυντή του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ) Πύρρου Σπυρομήλιου, ο Καραμανλής αποφάσισε να αναθέσει το ραδιόφωνο στον Μπαστιά παράλληλα με την Λυρική, με την εντολή να ξεκινήσουν αμέσως οι διαδικασίες για την δημιουργία τηλεόρασης και στην Ελλάδα, κάτι που ακόμα και η Αλβανία είχε. Ο Μπαστιάς ξεκίνησε αμέσως τη μελέτη με την ιταλική κρατική Ραδιοτηλεόραση (RAI), αγόρασε το οικόπεδο της Αγίας Παρασκευής, ανέθεσε τη μελέτη του κτιρίου και παρήγγειλε τα πρώτα μηχανήματα.

Μετά τις εκλογές της 29ης Οκτωβρίου του 1961, η χώρα εισήλθε σε περίοδο μεγάλης οξύτητας με τις κατηγορίες για "βία και νοθεία" και τον Ανένδοτο Αγώνα του Γεωργίου Παπανδρέου και ο

Μπαστιάς βρέθηκε βυθισμένος σε τεράστιες ευθύνες, όχι λόγω Λυρικής, αλλά λόγω ΕΙΡ, του κυριότερου μέσου μαζικής ενημέρωσης, σε εποχή που δεν υπήρχε ούτε ιδιωτικό ραδιόφωνο ούτε τηλεόραση, αλλά και λόγω της εκκίνησης της μετατροπής του ΕΙΡ σε Ίδρυμα Ραδιοτηλεόρασης. Η προετοιμασία των "Υποτροφιών Μαρία Κάλλας" πέρασε σε δεύτερη θέση, ειδικά μετά και την τραγική δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη στις 22 Μαΐου 1963 και, ως επόμενο, την παραίτηση της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή στις 11 Ιουνίου 1963.

Παρά ταύτα, η Κάλλας αδημονούσε από το Μιλάνο να ξεκινήσουν οι "Υποτροφίες Μαρία Κάλλας" άμεσα και σκέφτηκε να ζητήσει από τον Χρήστο Λαμπράκη, εκδότη των εφημερίδων Το Βήμα και Τα Νέα, να αναλάβει και αυτός. Ο Λαμπράκης είχε διαδεχτεί τον πατέρα του Δημήτρη Λαμπράκη, μετά το θάνατό του τον Αύγουστο του 1957. Έγραψε στον Μπαστιά στις 20 Σεπτεμβρίου 1963, στο αποκορύφωμα της προεκλογικής περιόδου των εκλογών της 3ης Νοεμβρίου 1963:

Γνωρίζοντας πως είσαι πολύ απασχολημένος για να έχεις το χρόνο και την υπομονή που απαιτείται, θα ήθελα να αναλάβει ο Χρήστος Λαμπράκης την υποτροφία, φυσικά με τη συνεργασία σου. Είναι ένας εξαιρετος μουσικός. Του έχω εμπιστοσύνη και είμαι βέβαιη πως θα λειτουργήσει αντικειμενικά. Αυτή η υποτροφία πρέπει να αρχίσει αμέσως, γι' αυτό θεωρώ τη συνεργασία σου απόλυτα απαραίτητη. Έχω εξουσιοδοτήσει τον Λαμπράκη και θα ήθελα να συνεργαστείς μαζί του, όπως ακριβώς θα συνεργαζόσουν μαζί μου. Θα ασχοληθεί με όλες τις λεπτομέρειες νομικές και καλλιτεχνικές.[58]

Παρά τον σκληρό προεκλογικό αγώνα, που απασχολούσε ιδιαίτερα και τον Λαμπράκη, ως εκδότη του κυριότερου δημοσιογραφικού συγκροτήματος της Ενώσεως Κέντρου, και τον Μπαστιά, γενικό διευθυντή του μοναδικού κρατικού ραδιοφώνου, υπό τον έλεγχο της ΕΡΕ, η συνεργασία των δύο ανδρών υπήρξε θερμή και φιλική. Αμέσως συγκροτήθηκε η πρώτη πενταμελής "Επιτροπή Υποτροφιών Μαρίας Κάλλας" με τους Χρήστο Λαμπράκη, Κωστή Μπαστιά, τον μαέστρο Μενέλαο Παλλάντιο, που το Σεπτέμβριο του 1964 θα αντικαταστήσει τον Μπαστιά στην Λυρική, την Αλεξάνδρα Τριάντη, πρωταγωνίστρια του Lied και μεγάλη χορηγός του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών και τη Μαρίτσα Περικλή Ράλλη, μέλος του Δ.Σ. της Λυρικής Σκηνής και αδελφή της Κατίνας Παξινοῦ και στις 20 Νοεμβρίου 1963 δημοσιεύθηκε στον τύπο η προκήρυξη με τους όρους και τις προθεσμίες του πρώτου διαγωνισμού "δια την επιλογή δύο προσώπων, εις τα οποία χορηγείται υποτροφία σπουδών φωνητικής μουσικής εις το εξωτερικό".

Τα τελευταία χρόνια (1964-1972)

Παρά το φόρτο εργασίας στην Λυρική Σκηνή και στο ΕΙΡ, εν μέσω συγκρούσεων των πολιτικών παρατάξεων και του Ανένδοτου Αγώνα, ο Μπαστιάς δεν παραμέλησε τη μελέτη του για τον Παπαδιαμάντη που εκδόθηκε το 1962. Ο δημοσιογράφος του Βήματος Παύλος Παλαιολόγος ξεκίνησε την κριτική του για τον Παπαδιαμάντη γράφοντας:

Πολλές φορές δόθηκα στη μαγεία των σελίδων του [Παπαδιαμάντη], ποτέ όμως δεν υποπτεύθηκα όσα, με οδηγό τον κ. Κωστή Μπαστιά, χαιρόμαι τώρα. Συχνά του γινόμαστε —και θα του γινόμαστε— δυσάρεστοι. Είναι τόσο κοντά στην πολιτική η θέση του Διευθυντή της κομματικής Ραδιοφωνίας... Πέρα όμως απ' αυτό, υπάρχει ο πνευματικός Μπαστιάς. Καρπός μελέτης και πολυχρόνιας εργασίας "Ο Παπαδιαμάντης" του.[59]

Και ο κριτικός της λογοτεχνίας και Ακαδημαϊκός Απόστολος Σαχίνης θα γράψει ότι:

Ο Κωστής Μπαστιάς [...] μιλάει για τους "Εμπόρους των Εθνών" και τη "Γυφτοπούλα", δύο από τα πρώτα έργα του Παπαδιαμάντη, και τα αντικρίζει με τρόπο τον οποίον συναντούμε για πρώτη φορά στη νεοελληνική κριτική. Με τους "Εμπόρους των Εθνών" [...] καταδικάζει τη Ρωμαιοκαθολική Δύση, όπως με τη "Γυφτοπούλα" καταδικάζει την αρχαιοπληξία. Η άποψη αυτή,

που πιο κάτω στο βιβλίο αναπτύσσεται εκτενέστερα, μας κάνει να βλέπουμε σήμερα διαφορετικά τα δύο αυτά μυθιστορήματα. [...] Ο Κωστής Μπαστιάς άνοιξε μίαν άλλη οπτική γωνία να αντικρίσουμε τον Παπαδιαμάντη και το έργο του. [60]

Τα αποκαλυπτήρια της προτομής του Μπαστιά από τον τότε δήμαρχο Αθηναίων Δημήτρη Αβραμόπουλο, στο "Πάρκο των Λογοτεχνών", στον περίβολο του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου στην οδό Ακαδημίας, στις 23 Μαΐου 2002. Έργο του γλύπτη Πραξιτέλη Τζανουλίνου.

Δέκα μήνες μετά την εκλογική νίκη του Γεωργίου Παπανδρέου, ο Μπαστιάς τελικά αντικαταστάθηκε το Σεπτέμβριο του 1964 στην Λυρική Σκηνή από τον συνθέτη Μενέλαο Παλλάντιο, ενώ στο Ε.Ι.Ρ., που θεωρείτο πολιτικό πόστο, είχε ήδη αντικατασταθεί αμέσως μετά τις εκλογές. Έτσι, μπόρεσε να αφοσιωθεί στην έκδοση του νέου του περιοδικού, του δεκαπενθήμερου Άλφα, που κυκλοφόρησε στις 12 Νοεμβρίου 1964, και αργότερα μετατράπηκε σε εβδομαδιαίο ειδησεογραφικό περιοδικό. Με την εγκαθίδρυση της Χούντας των Συνταγματαρχών το 1967, ελλείπει αξιόλογων και αξιόπιστων ειδήσεων λόγω λογοκρισίας, το περιοδικό άρχισε να μαραζώνει και το επόμενο έτος διέκοψε την κυκλοφορία του. Από το 1969, ανέλαβε για την Εκδοτική Αθηνών την οργάνωση της δωδεκάτομης στην αρχή Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους, συγκροτώντας μία Εποπτική Επιτροπή διακεκριμένων επιστημόνων που θα εξασφάλιζαν τα υψηλά κριτήρια του έργου και θα παρακολουθούσαν την πορεία του. Στην επιτροπή συμμετείχαν ο καθηγητής της Φιλοσοφίας και Ακαδημαϊκός Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, ο καθηγητής της Φιλοσοφίας του Δικαίου και Ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Τσάτσος, ο καθηγητής της Προϊστορικής Αρχαιολογίας και Ακαδημαϊκός Γεώργιος Μυλωνάς, ο καθηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Ακαδημαϊκός Ανδρέας Ξυγγόπουλος, ο καθηγητής της Ιστορίας της Νεοτέρας Ελλάδας Απόστολος Βακαλόπουλος και ο ίδιος ο Μπαστιάς, ως Εντεταλμένος Σύμβουλος. Οι πρώτοι τόμοι εκδόθηκαν το 1971.

Μέσα σε όλες αυτές τις ασχολίες ήταν πάντα δημοσιογράφος και ποτέ δεν παρέλειπε να γράφει, σχεδόν κάθε μέρα, το άρθρο του για την εφημερίδα Η Βραδυνή, ως το θάνατό του τα Χριστούγεννα του 1972. Για αυτό ο Φρέντυ Γερμανός τοποθέτησε για τίτλο στην νεκρολογία που του έγραψε "Ένας από μας έφυγε...".

Εργογραφία

Τα πιο κάτω λήμματα της Εργογραφίας και της Βιβλιογραφίας Μπαστιά είναι ενδεικτικά. Για μια πλήρη αναλυτική καταγραφή με αποσπάσματα βλ. Γιάννης Κ. Μπαστιάς, Ο Κωστής Μπαστιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου, τ. Α΄ και Β΄ (1997) και Γ΄ (2012).

Αυτοτελείς λογοτεχνικές εκδόσεις

Τα Κόκκινα Σημάδια, διηγήματα, 1920.

Στεριές και θάλασσες, διηγήματα και εντυπώσεις, 1932.

Τ' Αλιευτικά, αφηγήσεις και διηγήματα, 1935.

Μηνάς ο Ρέμπελος, Κουρσάρος στο Αιγαίο, μυθιστορία, 1939. ΣΤ΄ έκδοση 2003, ISBN 960-213-332-5.

Λιμάνια, διηγήματα, 1939.

Οι Άνθρωπο και τα Ζώα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, 1939.

Η Μπουμπουλίνα, μυθιστορία, 1944. Γ΄ έκδοση 1995, ISBN 960-213-333-3.

Αράχνη 44 -- Η Ελληνοβρετανική αντικατασκοπεία στα χρόνια της Κατοχής, ιστορικό ανάγνωσμα, 1946. Γ΄ έκδοση 1995, ISBN 960-213-334-1.

Ο Παπουλάκος, μαρτυρία, Νέα Υόρκη, 1951. ΙΓ΄ έκδοση, Αθήνα 2005, ISBN 960-213-331-7.

Νέον Κυριακοδρόμιον, μετάφραση στη δημοτική και ερμηνεία, με έγκριση της Ιεράς Συνόδου, 1956.

Ο Παπαδιαμάντης, δοκίμιο, 1962. Β΄ έκδοση 1974.

Φιλολογικοί Περίπατοι. Συνομιλίες με 38 συγγραφείς του 20ού αιώνα. Εισαγωγή-Επιμέλεια Αλέξης Ζήρας, Αθήνα 1999. ISBN 960-03-2577-4.

Φιλολογικοί Περίπατοι. Δεύτερος κύκλος. Εισαγωγή-Επιμέλεια Αλέξης Ζήρας, Πρόλογος Κώστας Γεωργουσόπουλος, Αθήνα 2002. ISBN 960-03-3429-3.

Θεατρικά έργα

Το Μοντέλλο, δράμα, Αθήνα 1922.

Πέτρα Σκανδάλου, δράμα σε μέρη τρία, 1923.

Το Πουλί της Νύχτας, δράμα σε 3 πράξεις, 1924.

Η Α.Μ. το Ταλέντο, κωμωδία σε πράξεις τρεις, 1925.

Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων ή Ορθοδοξία και Δυτικόπληκτοι, δραματικό σχεδίασμα, Αθήνα 1958.

Ο Αναστημένος Χριστός κι οι Ανανάστητοι Άνθρωποι, δραματικό σχεδίασμα, Αθήνα 1958

Ο Αριστοφάνης, κωμωδία σε δύο ημέρες, Αθήνα 1970.

Συνεντεύξεις

Λίγες ώρες με τον [Γιάννη] Ψυχάρη, εφημ. Δημοκρατία, 2 Ιουλίου 1925.

Ο μεγάλος ξένος μας. Ο Ριχάρδος Στράους [Richard Strauss, 1864-1949]. Λίγες στιγμές μαζί του, εφημ. Ελεύθερος Τύπος, 9 Μαΐου 1926.

Τα μεγάλα προβλήματα της Ελληνικής ζωής. [Σειρά 34 συνεντεύξεων σε 45 συνέχειες με τους Δημοσθένη Βουτυρά, Δημήτρη Γληνό, Αλέξανδρο Δελμούζο, Κ. Δεμερτζή, Νίκο Καρβούνη, Γεώργιο Καφαντάρη, Γιάν(ν)η Κορδάτο, Ιωάννη Μεταξά, Παύλο Νιρβάνα, Γρηγόριο Ξενόπουλο, Αλέξανδρο Παπαναστασίου, Ζαχαρία Παπαντωνίου, Φώτο Πολίτη, Αριστοτέλη Σίδηρη, Ιωάννη Σοφιανόπουλο, Θεμιστοκλή Σοφούλη, Παναγή Τσαλδάρη, Παντελή Χορν κ.ά.], εφημ. Ελεύθερος Τύπος, 9 Οκτωβρίου 1926 έως 1 Ιανουαρίου 1927.

Αι Αθήναι εφιλοξένησαν χθες δι' ολίγας ώρας τον μεγάλον Ινδόν διδάσκαλον με την θρησκευτικήν φυσιογνωμίαν [Ραμπιτρανάθ Ταγκόρ, λογοτέχνης και νομπελίστας, 1861-1941], εφημ. Ελεύθερος Τύπος, 26 Νοεμβρίου 1926.

Με τον Μουσταφά Κεμάλ [Ατατούρκ, Άγκυρα], εφημ. Η Πρωΐα, 30 Οκτωβρίου 1931.

Βαρουσήμαντος συνέντευξις του Βασιλέως Γεωργίου με τον διευθυντήν της "Ηχούς της Ελλάδος" κ. Κ. Μπασσιά [Λονδίνο], εφημ. Ηχώ της Ελλάδος, 19 Ιουνίου 1935.

Μακρά συνέντευξης του κ. Ελ. Βενιζέλου προς τον διευθυντήν της "Ηχούς" κ. Κωστή Μπαστιά [Παρίσι], εφημ. Ηχώ της Ελλάδος, 2 Ιουλίου 1935.

Νίκος Καζαντζάκης, Ο ερημίτης της Αιγίνης, εφημ. Η Καθημερινή, 13 Ιουλίου 1936.

Ομιλεί ο αρχηγός της κυβερνήσεως κ. Μεταξάς δια τα κοινωνικά και πολιτικά αίτια που προέκάλεσαν την μεταβολήν της 4ης Αυγούστου, εφημ. Η Βραδυνή, 15 και 16 Σεπτεμβρίου 1936.

Κείμενα στον τύπο

"Ο Φουτουρισμός του κ. Φ. Τ. Μαρινέτι, εφημ. Η Πρωΐα, 29 Ιανουαρίου 1933.

"Ο Φώτος Πολίτης. Πνευματική συνείδηση", στο πρόγραμμα Βασιλικών Θεάτρων, Ε΄ Θεατρική Περίοδος, Οκτώβριος 1935-Μάϊος 1936, αρ. δελτίου 4, Δεκέμβριος 1935.

Μεταφράσεις του Μπαστιά

Εδμόνδου Αμπού, Η μύτη ενός συμβολαιογράφου, Εκδοτικός οίκος Ζηκάκη, Αθήνα 1926.

Molière, Γιώργης Νταντέν, χειρόγραφο, ανέβηκε από τη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου σε σκηνοθεσία Σωκράτη Καραντινού.

Μεταφράσεις έργων του Μπαστιά

Capitain' Anghélis, nouvelle, traduite par Octave Merlier, Athènes 1970.

Cap Malée, nouvelle, traduite par Roland Hibon, extrait des Etudes Neo-Helléniques, Aix-en-Provence 1970.

Minas Rebelul, în românește de Antița Augustopoulos-Jucan, Cluj-Napoca 1976.

"Kavo-Malias. A Sea Story", in Modern Greek Short Stories, translated by Theodore Sampson, vol. II, Kathimerini Publications, Athens 1981.

Βιβλιογραφία

Εκδόσεις

Βαρελάς, Λάμπρος, Ευρετήρια περιοδικών λόγου και τέχνης 3, Ελληνικά Γράμματα (1927-1930), Επίμετρο: Τα Νέα (1930), Θεσσαλονίκη 1995. ISBN 960-12-0479-2.

Καραντηνός, Νίκος, Βιβλιογραφική Συμβολή στην Μελέτη του Έργου του Κωστή Μπαστιά, τ. Α΄, Αθήναι 1969.

Μουσμouίτης, Διονύσης Ν., Επιστολές του Διονύση Ρώμα στον Κωστή Μπαστιά και Αλέξη Μινωτή, πρόλογος Γιάννης Κ. Μπαστιάς, Ζάκυνθος 2007. ISBN 978-960-6730-06-01.

Μπαστιάς, Γιάννης Κ., Ο Κωστής Μπαστιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου — Χρονογραφία, Εργογραφία, τ. Α΄, Αθήνα 1997. ISBN 960-213-355-4.

Μπαστιάς, Γιάννης Κ., Ο Κωστής Μπαστιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου — Βιβλιογραφία, τ. Β΄, Αθήνα 1997. ISBN 960-213-356-2.

Μπαστιάς, Γιάννης Κ., Κωστής Μπαστιάς — Δημοσιογραφία, Θέατρο, Λογοτεχνία (βιογραφία), Αθήνα 2005. ISBN 960-03-3969-4.

Μπασσιάς, Γιάννης Κ., Ο Κωστής Μπασσιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου — Συμπλήρωμα στους Α΄ και Β΄ τόμους, τ. Γ΄, Αθήνα 2012. ISBN 978-960-6801-99-0.

Ράπτης, Μιχάλης Α., Επίτομη Ιστορία του Ελληνικού Μελοδράματος και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (Ε.Λ.Σ.) 1888-1988, Κτηματική Τράπεζα, Αθήνα 1989.

Άρθρα

Αργυρίου, Αλέξανδρος, "Ο Κωστής Μπασσιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου", εφημ. Η Κυριακάτικη Αυγή, 8 Ιουνίου 1997.

Αρτεμάκης, Σ. Ι., "Από την πνευματική προσφορά του Κ. Μπασσιά. Άνθρωποι και ιδέες του Μεσοπολέμου", εφημ. Η Ναυτεμπορική, 20 Μαΐου 2000.

Βιβιλάκης, Ιωσήφ, "Τα πολλά πρόσωπα του Κωστή Μπασσιά. Ο Γιάννης Μπασσιάς ερμηνεύει, με δική του σύνθεση, τον βίο και την πολιτεία του πατέρα", εφημ. Η Καθημερινή, 6 Αυγούστου 2006.

Βιβιλάκης, Ιωσήφ, "Κ. Καραμανλής — Κ. Μπασσιάς. Αλληλογραφία", στο Διεθνές επιστημονικό συνέδριο Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον εικοστό αιώνα, τ. 3, Αθήνα 2008.

Γερμανός, Φρέντυ, "Ένας από μας έφυγε...", εφημ. Απογευματινή, 30 Δεκεμβρίου 1972.

Γεωργουσόπουλος, Κώστας, "Ο συγγραφέας και θεατράνθρωπος Κωστής Μπασσιάς σημάδεψε καταλυτικά την εποχή του", εφημ. Τα Νέα, 22 Οκτωβρίου 2005.

Γκίκα, Ελένη, "Μπασσιάς: Το άλυτο αίνιγμα...", εφημ. Έθνος της Κυριακής, 27 Νοεμβρίου 2005.

Δημακοπούλου, Χαρίκλεια Γ., "Ο Κωστής Μπασσιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου", εφημ. Εστία, 25 Αυγούστου 2012.

Δοντάς, Νίκος Α., "Από Κάλλας έως Ταντέι και Ντιμιτρόβα", εφημ. Η Καθημερινή, 28 Μαρτίου 2010. https://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_1_28/03/2010_395516

Δοντάς, Νίκος Α., "Με πραγματισμό και πάθος ο Κωστής Μπασσιάς θεμελίωσε θεσμούς αξιοποιώντας με ρεαλισμό τη συγκυρία", εφημ. Η Καθημερινή, 26 Οκτωβρίου 2012.

[Ελληνούδη, Αριστούλα], "Πολύπλευρη βιογραφία", εφημ. Ριζοσπάστης, 29 Οκτωβρίου 2005.

Θεοδοσοπούλου, Μάρη, "Έργο αναφοράς", εφημ. Η Εποχή, 11 Μαΐου 1997.

Θεοδοσοπούλου, Μάρη, "Σημαιοστόλιστος και ηλεκτροφώτιστος", εφημ. Η Εποχή, 18 Μαΐου 1997.

Θεοδοσοπούλου, Μάρη, "Άρωμα Μεσοπολέμου", εφημ. Το Βήμα, Κυριακή, 6 Ιανουαρίου 2000.

Θεοδοσοπούλου, Μάρη, "Βιογραφία. Ένας πληθωρικός πρωταγωνιστής", εφημ. Το Βήμα, 6 Νοεμβρίου 2005.

Καζαντζάκης, Νίκος, "Το Πιστεύω ενός συγγραφέα. Ο φόβος και η πείνα", εφημ. Η Καθημερινή, 20 Ιουλίου 1936.

Κόντογλου, Φώτης, "Ο Παπουλάκος", περ. Κιβωτός, Μάιος 1952.

Μπασσιάς, Γιάννης Κ., "Το θέατρο στο Μεσοπόλεμο", εφημ. Η Καθημερινή, 1 Σεπτεμβρίου 1991.

Μπασσιάς, Γιάννης Κ., "Ο Κωστής Μπασσιάς και η εφημερίδα Δημοκρατία", περ. Συριανά Γράμματα, τχ. 39, Ιούλιος 1997.

Μπαστιάς, Γιάννης Κ., "Η Ελληνική περιπέτεια της Μαρίας Κάλλας", περ. Ιστορία Εικονογραφημένη, τχ. 488, Φεβρουάριος 2009.

Νικολακόπουλος, Ηλίας, "Κωστής Μπαστιάς: ένας άνθρωπος του Μεσοπολέμου", περ. Ιστορικά, Ιούνιος 2006.

Πηλιχός, Γ. Κ., "Ο δραστήριος θεατράνθρωπος και πρωτομάστορας της Λυρικής" [αφιέρωμα στον Κ. Μπαστιά], εφημ. Το Βήμα, 31 Ιανουαρίου 1988.

Πηλιχός, Γ.Κ., "Αφιέρωμα. 50 χρόνια από την ίδρυση της Λυρικής Σκηνής. Αναπολώντας τις μέρες του Κωστή Μπαστιά", εφημ. Τα Νέα, 19 Μαρτίου 1990.

Πηλιχός, Γ. Κ., "Οι «χρυσές» εποχές του Εθνικού", εφημ. Το Βήμα, 13 Οκτωβρίου 1991.

Πούχνερ, Βάλτερ, "Γιάννης Κ. Μπαστιάς. «Κωστής Μπαστιάς. Δημοσιογραφία – Θέατρο – Λογοτεχνία»", ετήσιο περιοδικό Παράβασις — Επιστημονικό Δελτίο Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, 2008.

Dianu, Romulus, Marea renaștere teatrală in Grecia. O oră cu d. Kostis Bastias autor dramatic și gazetar [Μεγάλη θεατρική αναγέννηση στην Ελλάδα. Μία ώρα με τον κύριο Κωστή Μπαστιά, θεατρικό συγγραφέα και δημοσιογράφο], εφημ. Ramra (Βουκουρεστίου), 3 Ιουλίου 1926.

Παραπομπές

↑ Γιάννης Κ. Μπαστιάς, Ο Κωστής Μπαστιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου, Χρονογραφία - Εργογραφία, τ. Α΄, σσ. 20, 306, 307, Αθήνα 1997.

↑ Για περισσότερες πληροφορίες και βιβλιογραφικές πηγές βλ. ό.π., αλλά και τον Β΄ τόμο (Ο Κωστής Μπαστιάς στα χρόνια του Μεσοπολέμου, Βιβλιογραφία), ως και την βιογραφία του Μπαστιά: Γιάννης Κ. Μπαστιάς, Κωστής Μπαστιάς - Δημοσιογραφία, Θέατρο, Λογοτεχνία, Αθήνα 2005.

↑ Κ.Ι. Μπαστουνόπουλος [Μπαστιάς], "Αλέξ. Παπαδιαμάντης", περ. Μούσα, 15 Ιανουαρίου 1921.

↑ Κωστής Ι. Μπαστουνόπουλος [Μπαστιάς], "Παράπονο στον Ισλαάμ", περ. Ελληνική Επιθεώρησης, τχ. Φεβρουαρίου 1921.

↑ Π.Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος], περ. Μούσα, τχ. 7, Φεβρουάριος 1923.

↑ Άλκης Θρύλος [Ελένη Ουράνη], "Πέτρα Σκανδάλου", εφημ. Δημοκρατία, 1 Δεκεμβρίου 1923.

↑ Βαρβάρα Γεωργοπούλου, Η θεατρική κριτική στην Αθήνα του Μεσοπολέμου, τ. Α΄, σ. 54, Αθήνα 2008.

↑ Ο Charles Méré (1883-1970), ο Henry Bataille (1872-1922) και ο Alfred Savoir (1883-1934) ήταν οι κυριότεροι εκπρόσωποι του γαλλικού κοινωνικο-ερωτικού βουλεβάρτου (boulevard).

↑ Κωστής Μπαστιάς, "Νεοελληνικόν Θέατρον. Κριτική συντόμου απολογισμού", εφημ. Δημοκρατία, 21 Ιουνίου 1925.

↑ Η έκθεση βρέθηκε από τον Κώστα Γεωργουσόπουλο στο Αρχείο Θ. Συναδινού στο Ε.Λ.Ι.Α./Μ.Ι.Ε.Τ. Βλ. Μπαστιάς (Βιογραφία) 2005, σ. 238.

↑ Κωστής Μπαστιάς, "Τα πεπρωμένα του θεάτρου όπως τα βλέπει ο Γκαστόν Μπατύ", εφημ. Η Πρωΐα, 13 Ιουνίου 1932.

- ↑ Κωστής Μπαστιάς, "Ομιλεί ο κ. Δ. Γληνός", εφημ. Ελεύθερος Τύπος, 23-25 Οκτωβρίου 1926.
- ↑ Κωστής Μπαστιάς, "Ομιλεί ο κ. Ν. Καρβούνης", εφημ. Ελεύθερος Τύπος, 11 Νοεμβρίου 1926.
- ↑ "Δήλωση", περ. Αναγέννηση, τχ. 9-10, Μάιος-Ιούνιος 1927.
- ↑ Μπαστιάς (Βιογραφία) 2005, σ. 121
- ↑ Οι Φιλολογικοί Περίπατοι του Κωστή Μπαστιά εκδόθηκαν από τις Εκδόσεις Καστανιώτη σε δύο τόμους (Α΄ το 1999 και Β΄ το 2002). Ο Αλέξης Ζήρας επιμελήθηκε την έκδοση και έγραψε τις εισαγωγές τους. Το παραπάνω απόσπασμα είναι από τον Α΄ τόμο, σσ. 17-18.
- ↑ Φώτος Πολίτης, "Άρνηση και αντίδραση", εφημ. Η Πρωΐα, 4 Νοεμβρίου 1932.
- ↑ Κωστής Μπαστιάς, "Το καφενείο", εφημ. Ελευθέρα Γνώμη, 11 Μαρτίου 1936.
- ↑ Κωστής Μπαστιάς, "Νίκος Καζαντζάκης. Ο ερημίτης της Αιγίνης", εφημ. Η Καθημερινή, 13 Ιουλίου 1936.
- ↑ Νίκος Καζαντζάκης, "Το «Πιστεύω» ενός συγγραφέως. Ο φόβος και η πείνα", εφημ. Η Καθημερινή, 20 Ιουλίου 1936.
- ↑ Κωστής Μπαστιάς, "Ο Φώτος Πολίτης. Πνευματική Συνείδηση", στο πρόγραμμα "Βασιλικόν Θέατρον, Ε΄ Θεατρική Περίοδος, Οκτώβριος 1935 - Μάιος 1936", αρ. δελτίου 4, Δεκέμβριος 1935.
- ↑ Α. Μ., «Le Théâtre National prepare l' avenir de la scène Grecque. Une heure avec M. Bastias», εφημ. La Volonté (Θεσσαλονίκης), 5 Σεπτεμβρίου 1933.
- ↑ Δ. Σ. Δεβάρης, "Αι επαναλήψεις του Βασιλικού", εφημ. Η Καθημερινή, 11 Δεκεμβρίου 1935.
- ↑ Βλ. στο εδώ λήμμα το υποκεφάλαιο "Θεατρικός συγγραφέας και κριτικός".
- ↑ Για μεγάλο τμήμα της επιστολής βλ. Μπαστιάς (βιογραφία) σ. 249. Για όλη την επιστολή βλ. Αρχείο Παξινού-Μινωτή, Ε.Λ.Ι.Α./Μ.Ι.Ε.Τ.
- ↑ Κωστής Μπαστιάς, "Ομιλεί ο αρχηγός της κυβερνήσεως κ. Μεταξάς", εφημ. Η Βραδυνή, 15 Σεπτεμβρίου 1936.
- ↑ Α-Ω [Κώστας Βάρναλης], "Η «Ηλέκτρα» στο θέατρο της Επιδαύρου", εφημ. Η Πρωΐα, 13 Σεπτεμβρίου 1938.
- ↑ Γ.[εώργιος] Ρ.[ούσσοις], "Νέαι παραστάσεις της «Ηλέκτρας»", εφημ. Αθηναϊκά Νέα, 29 Αυγούστου 1938.
- ↑ Χριστόφορος Νέζερ, 50 Χρόνια Θέατρο, Αθήνα 1959.
- ↑ Δ. Καρδιακός, "Τέχνη, ελευθερία και θέατρο", εφημ. Κήρυξ(Καΐρου), 25 Ιανουαρίου 1939.
- ↑ Lionel Hale, "Greek Players in Electra", εφημ. News Chronicle, 20 Ιουνίου 1939. Μετάφραση Γιάννη Μπαστιά.
- ↑ Richard Prentis, Sophocles in Modern Greek. Εβδομαδιαία εφημ. John O'London's Weekly, 30 Ιουνίου 1939. Μετάφραση Γιάννη Μπαστιά.
- ↑ "Royal Theatre of Greece", εφημ. The Times (Λονδίνου), 20 Ιουνίου 1939. Μετάφραση Γιάννη Μπαστιά.

↑ "Θερμαί εκδηλώσεις εις την Φραγκφούρτη προς τιμήν των μελών του θιάσου του Βασιλικού Θεάτρου", εφημ. Ακρόπολις, 30 Ιουνίου 1939.

↑ Δ. Ψαθάς, "Μετά τον θάνατο του ατελιέ", εφημ. Αθηναϊκά Νέα, 3 Νοεμβρίου 1937.

↑ Το πρωτότυπο τηλεγράφημα βρίσκεται στο Αρχείο Κωστή Μπαστιά.

↑ Κωστής Μπαστιάς, "Η Λυρική Σκηνή", πρόγραμμα Βασιλικόν Θέατρον της Ελλάδος, Λυρική Σκηνή 1940, 5 Μαρτίου 1940.

↑ Αχ. Μαμάκης, "Πώς πρέπει να γίνη το Εθνικόν Μελόδραμα", εφημ. Έθνος, 13 Μαΐου 1930.

↑ Ιωάννης Ψαρούδας, "Μουσική κίνησις. Η «Νυχτερίδα»", εφημ. Ελεύθερον Βήμα, 7 Μαρτίου 1940.

↑ Αλέκος Σακελλάριος, "Η αντίσταση του Κωστή Μπαστιά", περ. Διπλό Τηλέραμα, 24 Ιουνίου 1989.

↑ Αλέξης Σολομός, Βίος και παίγνιον, Αθήνα 1980, σελ. 22-23.

↑ Κώστας Γεωργουσόπουλος, "Νέα και παλαιά ήθη", εφημ. Τα Νέα, 11 Ιουνίου 2005.

↑ Θόδωρος Κρίτας, Όπως τους γνώρισα, Αθήνα 1998, σελ. 187.

↑ Η ανέκδοτη αλληλογραφία Πιπινέλη-Μπαστιά βρίσκεται στο Αρχείο Κωστή Μπαστιά.

↑ Γιάννης Κ. Μπαστιάς, Κωστής Μπαστιάς (βιογραφία), κεφ. 33. "Νέα Υόρκη Γ΄ - Ο τρίτος γάμος", σελ. 411-418, Αθήνα 2005.

↑ Γιάννης Μπαστιάς, Κωστής Μπαστιάς (βιογραφία), σελ. 432, Αθήνα 2005.

↑ Κ. Θ. Δημαράς, Ο Παπουλάκος, εφημ. Το Βήμα, 20 Ιουνίου 1952 και Γιάννης Κ. Μπαστιάς, Κωστής Μπαστιάς (βιογραφία), κεφ. 33, "Νέα Υόρκη Ε΄ - Ο Παπουλάκος", Αθήνα 2005.

↑ Το αντίγραφο της τρισέλιδης, δακτυλογραφημένης επιστολής (9 Μαΐου 1957), βρίσκεται στο Αρχείο Κωστή Μπαστιά.

↑ Ιω. Βουτσινάς, "Μιλούν οι καλλιτέχνες μας για την αναβολή [της Μαρίας Κάλλας]", εφημ. Η Βραδυνή, 5 Αυγούστου 1957.

↑ Βαγγέλης Σαρακηνός, "Η οπερέτα της παρακμής στη Λυρική", εφημ. Ελεύθερος Τύπος, 21 Ιανουαρίου 1989.

↑ Νίκιας Λούντζης, "Οι λυρικοί της Λυρικής", στο ένθετο "Εθνική Λυρική Σκηνή", εφημ. Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες, 5 Οκτωβρίου 2003.

↑ Νίκος Δοντάς, "Εξίμισι δεκαετίες προσφοράς", στο ένθετο "Εθνική Λυρική Σκηνή", εφημ. Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες, 5 Οκτωβρίου 2003.

↑ Π. Παλαιολόγος, "Αποχαιρετιστήρια άνθη", εφημ. Το Βήμα, 3 Αυγούστου 1957.

↑ Δ. Ψαθάς, "Προς κουφόν", εφημ. Τα Νέα, 5 Αυγούστου 1957.

↑ Φρέντυ Γερμανός, "Ένας από μας έφυγε...", εφημ. Απογευματινή, 30 Δεκεμβρίου 1972.

↑ Ολόκληρη η συνέντευξη τύπου ηχογραφήθηκε από το Εθνικόν Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (Ε.Ι.Ρ.), μεταδόθηκε, και φυλάσσεται στο Αρχείο της ΕΡΤ. Έχει συμπεριληφθεί από τον Γιάννη Μπαστιά σε ομιλία του για την Μαρία Κάλλας στο Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων στις 27 Σεπτεμβρίου 2007, που δημοσιεύθηκε στο τχ. 488, Φεβρουάριος 2009, του περ. Ιστορία Εικονογραφημένη, με τίτλο "Η ελληνική περιπέτεια της Μαρίας Κάλλας".

↑ Στις 29 Αυγούστου 1960.

↑ Μετάφραση από τα Αγγλικά, του Γιάννη Μπαστιά. Έχει δημοσιευτεί στη βιογραφία που έγραψε, "Κωστής Μπαστιάς, Δημοσιογραφία, Θέατρο Λογοτεχνία", σελ. 486, Αθήνα 2005.

↑ Π. Παλαιολόγος, Ορίζοντες, εφημ. Το Βήμα, 28 Μαΐου 1963.

↑ Απόστολος Σαχίνης, "Βιβλίο του Μπαστιά για τον Παπαδιαμάντη", εφημ. Έθνος, 1 Μαρτίου 1963.

Εξωτερικοί σύνδεσμοι

ΠΕΡΙ-ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (Αρχείο ντοκιμαντέρ της Ε.Ρ.Τ.)

ΑΡΑΣΚΗΝΙΟ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ (Αρχείο ντοκιμαντέρ της Ε.Ρ.Τ.)

ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ (Αρχείο ντοκιμαντέρ της Ε.Ρ.Τ.)

Ρένος Αποστολίδης (συνέντευξη για τον Κωστή Μπαστιά, 1/4)

<https://www.youtube.com/watch?v=x7QVZkWs-LY>

Ρένος Αποστολίδης (συνέντευξη για τον Κωστή Μπαστιά, 2/4) |

<https://www.youtube.com/watch?v=-4ypQfrcMHE>

Ρένος Αποστολίδης, (συνέντευξη για τον Κωστή Μπαστιά, 3/4)

<https://www.youtube.com/watch?v=hACVfuMm5jY>

Ρένος Αποστολίδης, (συνέντευξη για τον Κωστή Μπαστιά, 4/4)

<https://www.youtube.com/watch?v=uQ4mTv0Ycx8>

Ιωσήφ Βιβιλάκης, "Τα πολλά πρόσωπα του Κωστή Μπαστιά"

https://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_civ_1_06/08/2006_193125

Δοντάς, Νίκος Α., "Με πραγματισμό και πάθος. Ο Κωστής Μπαστιάς θεμελίωσε θεσμούς αξιοποιώντας με ρεαλισμό τη συγκυρία

https://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/ w_articles_civ_2_26/10/2012_499892

Μάρη Θεοδοσοπούλου, "Ένας πληθωρικός πρωταγωνιστής" |

<https://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=169388>

Michèle Μπαστιά, Με τον Νίκο Καζαντζάκη και τον Κωστή Μπαστιά στην Αίγινα

https://aeginalight.gr/article.php?id=5925#.UR84dfLg_XQ

ΠΗΓΗ:

<https://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/gr/KostisBastias.html>